Brevförsändelser 1855–1925

av Jan Billgren

Historik

Avgifterna för att skicka *inrikes* brev var beroende av både väglängd och vikt före år 1855. I samband med att Sverige utgav sina första frimärken den 1 juli 1855 avskaffades också dessa så kallade zontaxor (som hade införts 1830) och ett enhetsporto infördes. Portot sattes till 4 sk banco för 1 1/4 lod (=16,6 gram). Ett brev fick vid denna tid väga upp till 48 lod eller 638 gram. Samtidigt med frimärken infördes också de första brevlådorna.

Den 1 juli 1858 ändrades portot till 12 öre för 1 1/4 lod. Viktsystemet ändrades vid ingången av år 1863 till ort och den enkla brevvikten blev 4 ort eller 17 gram. Högsta brevvikt fastställdes till 151 ort eller 642 gram.

Nästa gång man ändrade viktsystemet var den 1 januari 1873. Då infördes tre viktklasser: upp till 4 ort, upp till 25 ort och upp till 50 ort. Portot blev 12, 24 respektive 36 öre. Brev som vägde mer än 50 ort, det vill säga 212,5 gram, klassades i fortsättningen som paket.

När metersystemet infördes i den inrikes posttrafiken den 1 januari 1880 blev viktgränserna 15, 125 och 250 gram. Den 1 januari 1885 sänktes portosatserna till 10, 20 respektive 30 öre. Första viktklassen ändrades till 20 gram den 1 oktober 1907 i enlighet med beslut av Världspostföreningens kongress i Rom år 1906. Den högsta tillåtna vikten höjdes den 1 juli 1919 till 500 gram.

Lokalbrev fick väga upp till 4 lod, 12 ort

JAN BILLGREN är född år 1936. Universitetslektor i företagsekonomi i Lund. Ordförande i SSPD (Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation) sedan 1985. Ledamot i SFF:s (Sveriges Filatelist-Förbund) styrelse åren 1984–1989. SFF:s representant i FIP:s (Fédération Internationale de Philatélie) posthistoriska kommission. Medarbetare i Facit Postal och Nationalencyklopedin.

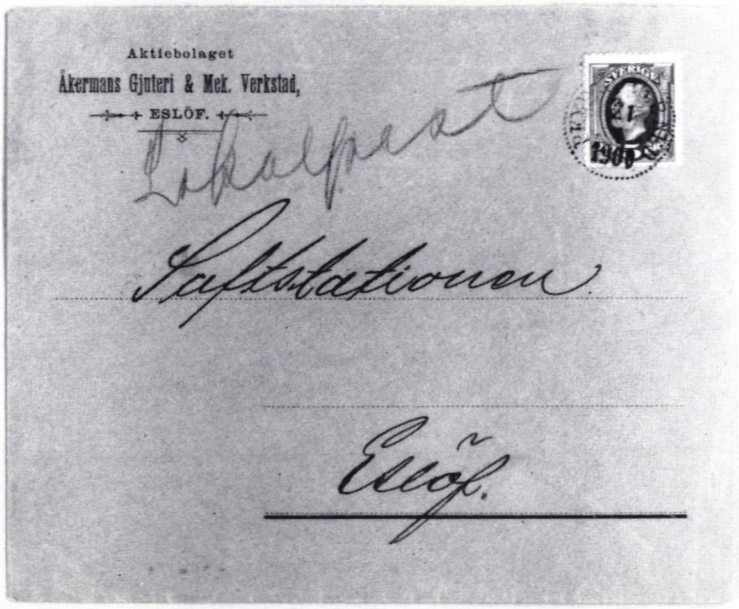

Ett lokalbrev från Eslöv, postat på postkupéexpedition nr 10, dvs Nässjö – Malmö, i april 1900. Brevet är frankerat med lokalbrevsporto, fem öre per 15 gram. Brevet har försetts med noteringen "Lokalpost" så att det inte skulle bli lösenbelagt.

och 50 gram i den första viktklassen. Från den 1 januari 1885 blev viktklasserna desamma som för de inrikes breven. Portot var 1 sk bco, den 1 juli 1858 ändrat till 3 öre.

I den *utrikes* posttrafiken reglerades portot före Världspostföreningens bildande 1874 av ett antal bilaterala avtal, som svenska postverket ingått med länderna i sin närhet: Norge, Danmark, Preussen, England, Ryssland, Nederländerna och Frankrike[1]. Viktenheten var till en början 1 lod, förutom till Frankrike och länder till vilka posten transiterades genom Frankrike – i dessa fall var viktenheten 1/2 lod. Någon högstavikt angavs inte i de svenska portotaxorna. Den 1 januari 1863 ändrade viktenheten till 3 respektive 1 1/2 ort vilka redan den 1 april 1866 ändrades till gramvikter. Dessa fastställdes till 15 respektive 7,5 gram, den senare dock ändrad till 10 gram den 1 januari 1868.

Brev av högre viktklasser

Det fanns fyra olika sätt på vilket man beräknade portot för utrikes brev som vägde mer än första viktklassen. Det vanligaste var att portot dubblades i andra viktklassen, tredubblades i den tredje, etc. Till en del länder fanns så kallad dubbel progression: efter andra viktklassen dubblerades portot och det gällde då upp till 4-dubbla vikten, etc. Detta var framför allt fallet med brev till USA.

Speciella bestämmelser gällde för brev till Ryssland, inklusive Finland. I detta fall tillämpades principen med halva viktklasser utöver den första. Viktenheten var 1 lod och portot uppgick under åren 1858–68 till 60 öre per lod; för 1 1/2 lod var det 90 öre, etc.

Till många länder, speciellt i andra världsdelar, var det vanligt med så kallad oregelbunden progression. Detta innebar att olika viktenheter kombinerades, t ex om ett brev skulle passera genom både Preussen och Frankrike på sin väg ut i världen. Som exempel kan nämnas ett brev till Spanien via Preussen år 1864. Portot var i detta fall sammansatt av 36 öre per 1 1/2 ort plus 54 öre per 3 ort.[2]

Principen med den oregelbundna progressionen medförde i vissa sammanhang – när ett

Brev till Norge år 1858 med fyra skilling banco. Portot till Norge var åtta skilling vid denna tid men brevet har fått s k närporto eftersom det är mindre än 20 mil mellan Uddevalla och Fredrikshall (Halden).

[1] Norge 1849, 1865, 1869, 1873
Danmark 1852, 1865, 1869, 1873
Preussen (Nordtyska förbundet) 1850, 1864, 1869, 1870, 1873
England 1850. Ryssland (Finland) 1847, 1868
Nederländerna 1868. Frankrike 1867

[2] Minimiportot var således 90 öre och gällde upp till 1 1/2 ort. Mellan 1 1/2 och 3 ort var det 126 öre, mellan 3 och 4 1/2 ort 216 öre och mellan 4 1/2 och 6 ort var det 252 öre.

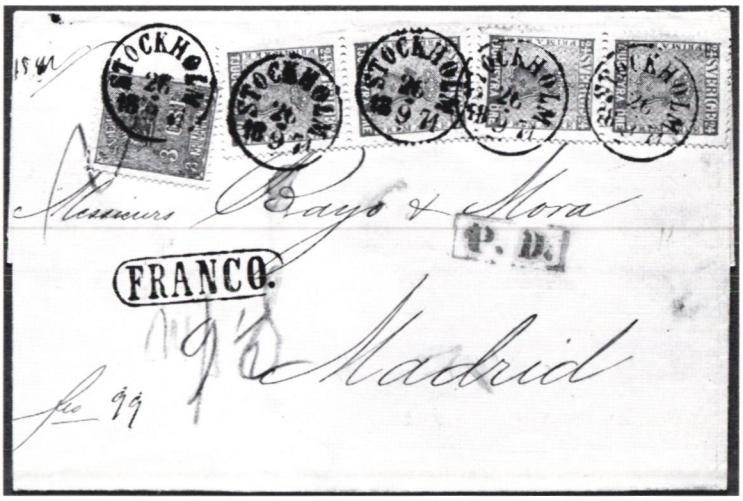

Brev till Spanien via Nordtyskland 1871. Portot är sammansatt av 36 öre per 10 gram (franska portot) och 27 öre per 15 gram (tyska portot). Brevet har vägt 15 gram och portot uppgick följaktligen till 2 x 36 + 27 = 99 öre.

brev transiterades genom tre olika länder med olika portoprogression – att portot fick beräknas med hjälp av tre variabler i stället för två som i det föregående fallet. Sammanlagt fanns det minst 6 olika modeller för denna oregelbundna portoprogression, något som måste ha komplicerat tillvaron för de svenska posttjänstemännen en hel del. Visserligen angavs de fyra första portosatserna i posttaxorna men för att räkna ut portot för brev med vikt därutöver krävdes det matematikkunskaper utöver det vanliga.

Postångbåtslinjer under andra hälften av 1800-talet

I de svenska utrikes portotaxorna fanns under årens lopp en hel mängd olika postrutter angivna, speciellt till utomeuropeiska länder. Dessa rutter angavs med viabeteckningar såsom via Frankrike, via England eller liknande. Det förekom också att utskeppningsorten angavs, t ex via Göteborg och England, via Ostende och England. Beteckningarna var dock inte enhetliga utan förändrades mellan olika portotaxor, trots att det kan ha rört sig om samma rutter.

I de svenska portotaxorna fanns under åren 1855–1874 i huvudsak 5 rutter på vilka posten till utomeuropa transporterades. Dessa fem vägar betecknades på olika sätt i olika taxor. De olika beteckningarna framgår av följande uppställning:

* via England (Danmark och England; Ostende och England; Göteborg och England; USA)
* via Preussen (Nordtyskland)

Brev till Australien "via Danmark och England" 1870. Portot var 76 öre per 15 gram via England under åren 1870–1874.

* via Frankrike (Preussen och Frankrike)
* via Österrike (Preussen och Österrike)
* via Italien (Tyskland och Italien)

Dessutom fanns då och då möjlighet att skicka post via Belgien, Nederländerna, Spanien och Portugal till dessa länders utomeuropeiska kolonier.

År 1880 publicerades en svensk världspostkarta med postbåtslinjerna översiktligt utritade. Dessutom redovisades samtliga postbåtslinjer med svenska, tyska, engelska, franska, holländska, spanska, portugisiska och amerikanska fartyg. För varje linje angavs hur många dagar transporten tog mellan de olika hamnarna. Dessa uppgifter gavs också i ett franskt kartverk, publicerat 1892 med uppgifter om samtliga postbåtslinjer i världen.[1]

Den svenske posttjänstemannen kunde från 1880-talet hjälpa sina kunder med information om tillgängliga postrutter, eftersom även postcirkulären i en bilaga A hade uppgifter om när båtarna avgick från t ex Brindisi i Italien och efter hur många dagar de anlände t ex till Sydney eller Yokohama. Samma uppgifter fanns om båtarna från Southampton, Trieste eller Marseille, varför man redan på postkontoret kunde avgöra vilken väg som för dagen var den snabbaste.

Till långväga destinationer, t ex Australien (som inte kom med i UPU förrän 1891), varierade portot en hel del. Som exempel kan nämnas att vägen via England kostade 56 öre, via Österrike 70 öre, via Frankrike 85 öre och via Italien 92 öre år 1883. Postkunden kunde på detta sätt ta ställning till om det var värt att betala ett högre porto mot att brevet kanske kom fram några dagar tidigare.

Reglementariska bestämmelser

Storlek och vikt

Ingen maximivikt fanns från början utan sådan infördes under 1800-talets förra hälft i den inrikes postutväxlingen men först 1921 i den utrikes. Maximimått fanns inte heller förrän den vid Madridkongressen år 1920 fastställda, nämligen 45 cm i vilken riktning som helst och – om försändelsen utgjordes av en rulle – 75 cm i längd och 10 cm i diameter. För inrikes försändelser gällde dock från 1918 års allmänna poststadga att försändelsen skulle ha "brevform" och att den skulle kunna frimärkas.

Fönsterkuvert tilläts först några år in på 1900-talet. Det f n tidigast påträffade fönsterkuvertet är av stående format och datumstämplat den 10 april 1909. I bilaga A till postens cirkulär nr 53 år 1908 nämns för

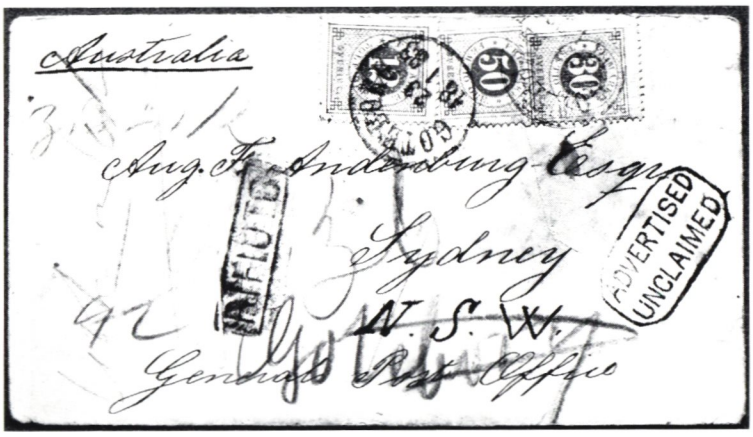

Brev till Australien via Italien (utskeppningshamn Brindisi) 1883. Portot var 92 öre per 15 gram för brev via Italien åren 1882–83.

[1] P Jaccottey et M Mabyre: Carte générale des services maritimes postaux étrangers. Paris 1892.

Inrikes brev (fönsterkuvert) från november 1910. Fönsterkuvert tilläts från år 1908 men fick inte användas som rek- eller assbrev.

första gången att fönsterkuvert var tillåtna. Den 22 augusti 1911 anges i postverkets cirkulär nr 23 att fönsterkuvert är tillåtna, om adressen är skriven i kuvertets längdriktning. Fönsterkuvert fick alltså inte längre vara av stående format. Fönsterkuverten fick dock inte användas vid rekommendation eller assurans.

Handskriftsnoteringar

Under årens lopp förekom en mängd olika handskriftsnoteringar på svenska brev. Noteringarna gjordes med (svart) bläck, anilinpenna, blåkrita eller rödkrita. Blå noteringar var i regel lösenbelopp. Röda var i regel ersättningar/avräkningar av portot länderna emellan. Svarta noteringar var i regel felande frankeringsbelopp eller karteringar/löpande numreringar.[1] Det förekom också handskriftsnoteringar som utgjorde förkortningar av postala tjänster:

-MB = mottagningsbevis (i regel i svart)
-AR = avis de reception (=mottagningsbevis; i regel i blått)
-Uppr. eller Coll. = uppräkning (i regel i svart)
-Vidi = vidimation eller uppräkning (i regel i svart)
-Frim af afs = frimärkt av avsändaren (i regel i svart)
-P.S. = postsak, dvs postal tjänsteförsändelse (i regel i svart)
-ett kors = trycksak (i regel i svart)
-ett kors = rekommendation (i regel i blått)
-siffran 2, 3 etc = antal viktklasser (i blått eller svart)[1]

Vissa noteringar var beteckningar på vilken väg som ett brev skulle befordras, t ex via San Francisco (för brev till Söderhavsöarna) eller per "Bore" (för brev via Ålands hav). Andra beteckningar avsåg den rutt som brevet skulle befordras (se föregående avsnitt). Man gjorde också noteringar om att brevet var betalt fram till en viss ort, t ex "Franco Hamburg". Om portot var betalt fram till destinationsorten, försågs breven med noteringen "Franco tout". Dessa noteringar gjordes i regel i svart.

Stämplar

På ankomna brev från utlandet kunde enligt 1860-talets posttaxor finnas "vanligen i röd färg befintliga stämplarne" "P" (=Paid) och "P.D."(Payé Destination). Dessa innebar att brevet var betalt till destinationsorten och således inte skulle lösenbeläggas.

[1] En mer utförlig redogörelse för innebörden av dessa noteringar ges i min artikel i Aktuellt om posthistoria nr 3 1991.

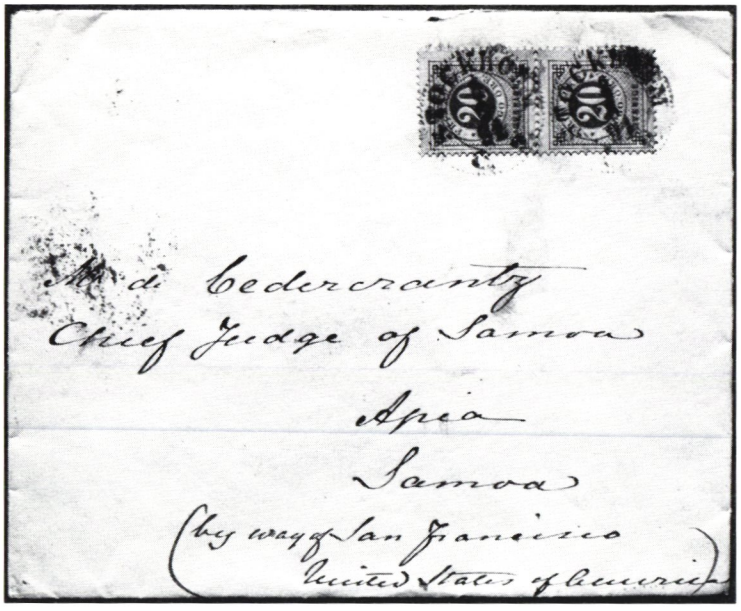

Tjänstebrev till Samoa från UD 1891 till den svenske diplomaten C D H Cedercrantz. Brevet har skickats via USA ("by way of San Francisco").

På svenska brev till utlandet anbringades stämplar såsom "Franco" eller "Franco tout" vilka hade motsvarande betydelse.

Om avstämplingen av frimärkena på ett brev lämnades i ett cirkulär, daterat den 20 augusti 1855 den anvisningen, att varje frimärke skulle förses med ett särskilt stämpelavtryck, vartill kom ett extra avtryck på själva brevet. Denna extrastämpel krävdes fram till den 8 oktober 1863, då ett annat postcirkulär upphävde kravet.

Generalpoststyrelsen kom ofta att inskärpa betydelsen av en omsorgsfull avstämpling. Detta krav framställdes bl a i ett cirkulär, daterat den 27 september 1875. Om stämpeln var otydlig skulle man göra ett nytt avtryck bredvid det gamla. Om ett brev ankom med otydliga stämplar till en postanstalt, uppmanades postmästaren att försöka övertala adressaten att avstå från kuvertet, så att det kunde insändas till generalpoststyrelsen med uppgift om den slarviga postanstalten.

Stämpling av ankommande brev gjordes i regel under åren 1855–1921. Detta gällde i särskilt hög grad brev från utlandet. I UPU-bestämmelserna från 1875 anges att både avsändnings- och mottagningspostanstalt skulle anges med datumstämpel på brevets adressida. Efterhand kom dock ankomststämplingen att ske på brevets baksida.

I Sverige återfinns en bestämmelse om stämpling av ankomna brev först i brevpostreglementet från år 1900. Kravet omfattade vanliga och rekommenderade brev och brevkort samt assurerade brev från utlandet.

I postreglementet från 1912 föreskrevs ankomststämpling även av brevpostförskott, men denna bestämmelse ströks med utgången av år 1919. Med utgången av 1921 upphörde alla krav på ankomststämpling av brev, utom för assbrev från utlandet enligt ett beslut av Madridkongressen 1920.

Det kan också nämnas att ankomststämpling av felsända och eftersända brev var regel från 1868, då bestämmelsen meddelades i ett cirkulär, daterat den 2 mars.

Ledstämplar/ursprungsstämplar

Under framför allt 1860- och 1870-talen angavs vilken väg ett brev skulle befordras genom särskilda stämplar. Dessa stämplar användes dock främst för de mer frekventa

postvägarna; för övriga användes handskriftsnoteringar. Exempel på sådana stämplar är "Via Tyskland", "Via D & T" (=Danmark och Tyskland), "Via D T & E" (=Danmark, Tyskland och England), "Via G & E" (=Göteborg och England).

Från samma tid härstammar stämplar som anger ursprungsland. Exempel på sådana stämplar är "Från Danmark" (Norge, Finland, Storbritannien, Ryssland). Dessa stämplar användes på ankomstpostanstalter i Sverige för post som anlänt per båt från utlandet.

En tredje typ av stämplar anger sättet att transitera post. Ett (sällsynt) exempel på detta är stämpeln "Fr PS", vilket skall uttydas "Frankrike per säck". Portot till Frankrike var olika beroende på om ett brev befordrades öppet (styckvis) eller om det transiterades i en sluten postsäck.

Övriga stämplar

Om posten av någon anledning inte klarade av att befordra ett brev, försågs det med en notering eller en stämpel om att brevet var obeställbart. Stämpel med denna text finns från 1880-talet och framåt, både som en enradsstämpel och som en gallerinramad stämpel. Ofta försågs dessa obeställbara brev också med stämpeln Retour (Retur) inom ram. Sådana brev sändes till Reklamationskontoret i Stockholm, där de öppnades och om möjligt återställdes till avsändaren (se vidare avsnittet om reklamation).

Om ett brev var frankerat på ett icke reglementsenligt sätt – för rek- och assbrev skulle t ex avståndet mellan frimärkena vara minst en halv frimärksbredd – noterade posttjänstemannen enligt sina instruktioner under frimärkena orden "Frim. af afs.". Vid större postanstalter användes också sporadiskt en stämpel med texten "Frimärkt af afsändaren (se illustration på sid 40).

Frimärkets plats

Frimärket skulle enligt de tidigaste bestämmelserna sättas i övre vänstra hörnet. Denna rekommendation ändrades dock i ett cirkulär, daterat den 4 mars 1869, till att frimärket helst skulle placeras i övre högra hörnet. Det påpekades särskilt att frimärken skulle anbringas på brevens adressida och inte på sigillsidan (baksidan). I de allmänna poststadgorna kvarstod dessa rekommendationer under hela den studerade tidsperioden.

Kortbrev likställdes med brev men fick inte

Ett rekbrev till Paris med vikt 19 gram, skickat i december 1907. Eftersom frimärkena inte sitter på minst en halv frimärksbredd från varandra, har posttjänstemannen noterat "frimärkt af afsändaren" under frimärkena. Portot sjönk den 1 oktober från 20 öre per 15 gram till 20 öre per 20 gram, varför brevet är överfrankerat med hela 25 öre (rekavgiften var 15 öre vid denna tid).

assureras. Om ett sådant rekommenderades fick det inte innehålla pengar eller andra värdesaker.

Eftersändning

Under den studerade tidsperioden – och alldeles speciellt efter det att Världspostföreningen bildats – kostade det inget extra att eftersända ett brev. Eftersändningen markerades under hela 1800-talet med orden "Retur" eller "Retour" i handskrift men orden förekommer också i stämplar (i regel med ram). Efterhand blev det dock mera vanligt att använda termen "Eftersändes", speciellt efter 1900-talets början. År 1920 infördes en speciell etikett (se nästa sida).

Att eftersändning inte kostade något extra är emellertid en sanning med viss modification. Om försändelsen ändrade karaktär i och med eftersändningen, t ex om ett lokalbrev skulle skickas vidare inrikes eller ett inrikes skulle vidaresändas utrikes, krävdes extra ersättning. Denna uppgick till felande belopp, dvs skillnaden mellan de två aktuella portosatserna. Likaså fick man betala extra om den som eftersände ett brev också begärde en tilläggstjänst, t ex expressutdelning eller rekommendation. Detta extrabelopp uppgick till avgiften för tjänsten i fråga.

Blanketter

Nedan redovisas ett antal postblanketter som användes i samband med befordran av bl a brev samt deras officiella beteckningar i postverkets blankettförteckningar. Årtalet inom parantes är det år då blanketten ifråga omnämns för första gången i dessa förteckningar eller det redigeringsdatum som används på den *första versionen* av blanketten.

Etiketter

Den 1 april 1887 infördes enligt beslut av UPU-kongressen i Lissabon sex etiketter (39 a–f) som angav orsaken till att försändelser inte kunnat nå sin adressat. Orsaken angavs både på svenska och franska. Ytterligare två tillkom år 1900 (39g,h). En ny etikett infördes den 23 augusti 1920 för försändelser som skulle eftersändas.

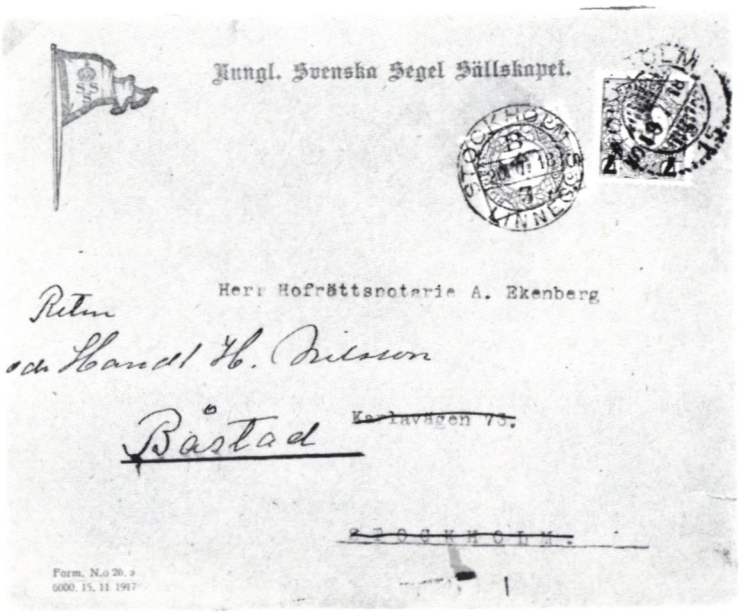

Ett brev som först befordrats lokalt i Stockholm i juli 1918 och därefter eftersänts till Båstad och tilläggsfrankerats med 5 öre upp till då gällande inrikes porto.

Blanketter använda i samband med brevförsändelser åren 1872–1925

Blankettnr	Officiell beteckning	Första redigeringsdatum
36	Begäran om återtagande af försändelse eller om adressförändring	mars 1886
81	Avi om ankommet ofrankeradt eller ofullständigt frankeradt bref	1872
131	Begäran om adressförändring eller återtagande af en till postbehandling aflemnad försändelse	september 1893
171	Avi om en med lösen belagd, vanlig brevförsändelse	maj 1894
171	Avi rörande lösenbelagd vanlig brefpostförsändelse	1902
173	Avi om ankommen inrikes ofrankerad försändelse	1890
416	Avi om lösenbelagd vanlig brefförsändelse, som utsändts med lantbrefbärare men ej kunnat beställas	augusti 1909

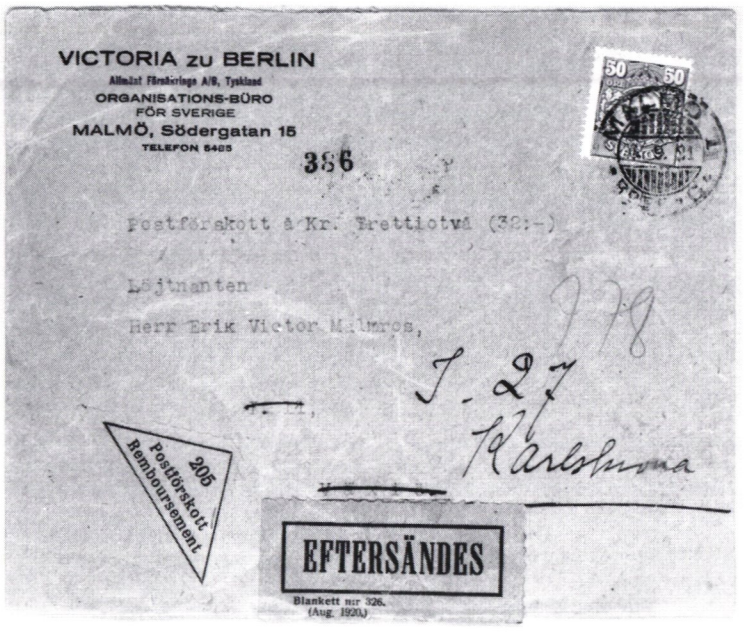

Ett postförskottsbrev från 1921 som eftersänts från Växjö till Karlskrona. Brevet har försetts med den eftersändningsetikett som utgavs den 23 augusti 1920.

Blankett nr 39
Vita etiketter med svart text i skrivstil med smal grön ram (svart ram från 1901)
39a Inconnu. Okänd
39b Parti. Afrest
39c Décédé. Afliden
39d Refusé. Vägrad
39e Non reclamé. Ej efterfrågad
39f Adresse inexacte. Adressen oriktig
39g Déménage. Flyttat
39h Adresse insuffissante. Adressen ofullständig

Blankett nr 326
Blå etikett med svart text i versaler
326 Eftersändes

Portosatser

Brevportot till länderna utanför Norden var som framgår av den inledande historiken högst varierande. En fullständig redogörelse för de utrikes portotaxorna före Världspostföreningens bildande kan därför inte ges i detta sammanhang utan vi måste hänvisa till en särskild handbok som utkom 1986.[4]

[4] I Billgren-Bjäringer-Stone, Swedish Letter Rates to Foreign Destinations 1855–1895 redovisas samtliga portosatser till alla de länder till vilka det var möjligt att skicka brev från Sverige. I boken finns också uppgifter om vid vilket datum varje porto började gälla och när det upphörde. Under åren 1855–1874 rör det sig om ca 2 500 olika portosatser!

Portosatser

Brev till nordiska länder åren 1855–1874

Från	1.7 55	1.7 58	1.10 65	1.7 69	Närporto[5]
Norge	8 sk	24 öre	20 öre	12 öre	4 sk/12 öre
Danmark	12 sk	36 öre	17 öre	12 öre	6 sk/18 öre
Finland	20 sk	60 öre	60 öre	28 öre[6]	– –

Från den 1.7 1875 blev brevportot detsamma, dvs 20 öre per 15 gram, till alla länder (utom Danmark och Norge till vilka det förblev 12 öre) som var med om att grunda UPU. Frankrike kom dock med i samarbetet först den 1.1 76. Den 1 .7 1876 kom några engelska och samtliga franska kolonier med i UPU. Portot till dessa utomeuropeiska länder blev 40 öre per 15 gram, ett porto som också gällde till samtliga tillkommande länder i UPU fram till den 1.1 1895. Då fick alla länder, även icke-UPU-länder, samma brevporto, nämligen 20 öre per 15 gram. För länder som ännu inte blivit medlemmar fanns från den 1.1 87 ett enhetsporto på 60 öre per 15 gram (40 öre från 1.7 92). Portotabellen för lokala, inrikes och utrikes brev fram till 1.10 1925 redovisas på nästa sida.

Ett brev till Australien 1887 med dubbelt porto, dvs 2 x 60 öre. På brevet finns (med rödkrita) noteringen "100", vilket är det belopp i centimes som tillföll det Brittiska postverket (sedan Sverige fått 2 x 20 öre, dvs det ordinarie portot inom Världspostföreningens europeiska medlemsländer).

Indelningen av UPU:s medlemsländer 1879–1885[1)]

Följande länder tillhörde Allmänna postföreningen (beteckningen UPU infördes 1.4 1879) från den 1.7 1875: De flesta länderna i Europa, asiatiska Turkiet och Ryssland, Egypten, spanska besittningar i Nordafrika, Madeira, Kanarieöarna och USA.

1) Under perioden inträdde följande länder i UPU: Engelska kolonier i Amerika, de självständiga staterna i Latinamerika utom Bolivia (1886), Hawaii, Costa Rica, Haiti. Grönland överfördes från 3:e till 2:a gruppen 1.4 1879.

1:a gruppen:
Danmark med Färöarna, Norge.

2:a gruppen:
Europeiska länder inkl Gibraltar och Malta.
Asien: Cypern, Persien (via Ryssland), Turkiet, Kalgan, Ourga, Peking och Tien-Tsin i Kina.
Afrika: Algeriet, Azorerna, Kanarieöarna, Egypten,

[5] Närportot mellan Sverige och Norge gällde till 1.1 60 mellan orter som låg högst 20 mil från varandra. Närportot mellan Sverige och Danmark gällde till 1.10 65 mellan städerna vid Öresund och mellan Ystad och Bornholm.
[6] Infördes redan 1.7 68. Före denna tidpunkt var även halva portosatser möjliga.

Brevportot åren 1855–1925

Från	Lokalporto	Inr porto	DK/N	UPU:s 2.a grp	UPU:s 3:e grp	Utom UPU
1.7 55	1 sk b:o	4 sk b:o	12/8 sk b:o	[7]	[7]	[7]
1.7 58	3 öre	12 öre	36/24 öre			
1.7 75	3 öre	12 öre	12 öre[8]	20 öre	–	24–142 öre
1.7 76	3 öre	12 öre	12 öre	20 öre	40 öre	24–142 öre
1.4 79	3 öre	12 öre	12 öre	20 öre	40 öre	40–99 öre
1.1 83	6 öre	12 öre	12 öre	20 öre	40 öre	40–99 öre
1.1 85	5 öre	10 öre	12/10 öre[8]	20 öre	40 öre	40–99 öre
1.1 87	5 öre	10 öre	10 öre	20 öre	40 öre	60 öre
1.7 92	5 öre	10 öre	10 öre	20 öre	40 öre	40 öre
1.1 95	5 öre	10 öre	10 öre		20 öre	
1.6 18	7 öre	12 öre	12 öre		20 öre	
1.7 19	10 öre	15 öre	15 öre		20 öre	
1.7 20	20 öre	20 öre	20 öre		20 öre	
1.2 21	20 öre	20 öre	20 öre		40 öre	
1.10 22	10 öre	15 öre	20 öre[9]		30 öre	
1.8 24	10 öre	15 öre	15 öre		30 öre	
1.10 25	10 öre	15 öre	15 öre		25 öre	

[7] *Portot till länderna utanför Norden varierade från land till land och ändrades ofta. Det finns därför inte tillräckligt utrymme för att redogöra för detta här utan vi får hänvisa till Billgren-Bjäringer-Stone, op cit*

[8] *Se föregående tabell för åren 1865–75. Portot till Danmark sänktes först den 1 april 1885.*

[9] *Inklusive Finland.*

Madeira, Marocko, Tripolis, Tunis, Spanska kolonier på afrikanska nordkusten.

Amerika: Canada, Grönland, Newfoundland, USA, San Salvador.

3:e gruppen:

Asien: Brittiska Indien, Japan, Persien (via Suez), Engelska kolonier i Kina, Ceylon, Straits Settlement, Labuan, Franska kolonier i Ostindien, Cochincina och Shanghai, Nederländska kolonier (Nederländska Indien, Moluckerna, Nederländska Timor), Portugisiska kolonier (Goa, Macau, Timor), Spanska kolonier (Philippinerna).

Afrika: Liberia, Engelska kolonier (Mauritius, Seychellerna, Guldkusten, Senegambien, Lagos, Sierra Leone), Franska kolonier (Senegal, Gabon, Réunion, Mayotte, Madagascar), Portugisiska kolonier (Cap Verde, S:t Thomé och Principe, Ajuda, Angola, Mozambique), Spanska kolonier (Fernando Po, Annobon, Corisco).

Amerika: Övriga stater i Latinamerika, Danska kolonier, Engelska kolonier (Bermudas, Falklandsöarna, Brittiska Guyana, Brittiska Honduras, Brittiska West Indies), Franska kolonier (Martinique, Guadeloupe, Franska Guyana, S:t Pierre, Michelon, S:t Barthélemy), Nederländska kolonier (Nederländska Guyana, Curaçao), Spanska kolonier (Cuba, Portorico).

Australien: Sandwichöarna, Franska kolonier (Nya Caledonien, Tahiti), Nederländska kolonier (Papua), Spanska kolonier (Marianerna, Carolinerna).

Lösbrev

Lösbrev var beteckningen på brev som inlämnats till ett postkontor för att distribueras till ett närliggande postkontor eller som inkommit i enskild lösväska eller som hade avlämnats till postföraren på hans färd mellan två postkontor. Lösbreven avlämnades för en reducerad avgift till adressaten av postföraren på hans väg mellan två postkontor. Även brev som utväxlades direkt mellan två postkontor och som hämtades av adressaten ansågs vara lösbrev, en bestämmelse som avskaffades år 1863.

Lösbreven skulle befordras i postförarens s k lösväska, dvs den väska som medfördes för att brev skulle kunna mottagas eller utlämnas till adressaten under vägen. Övriga brev, däremot, förvarades i en låst och förseglad s k brevväska.

Möjligheten att skicka lösbrev infördes redan på 1600-talet men nämns för första gången i en skrivelse från 1700-talets början. De avskaffades med utgången av 1884.

Portosatser/statistik

Till en början fanns ingen fastställd avgift för lösbreven utan avsändaren fick själv komma överens om lämpligt belopp med postföraren. Den 19 februari 1812 kom en bestämmelse att portot för ett lösbrev som lämnades in på ett postkontor skulle uppgå till 1 skilling banco för brev upp till 48 lod (=638 gram).

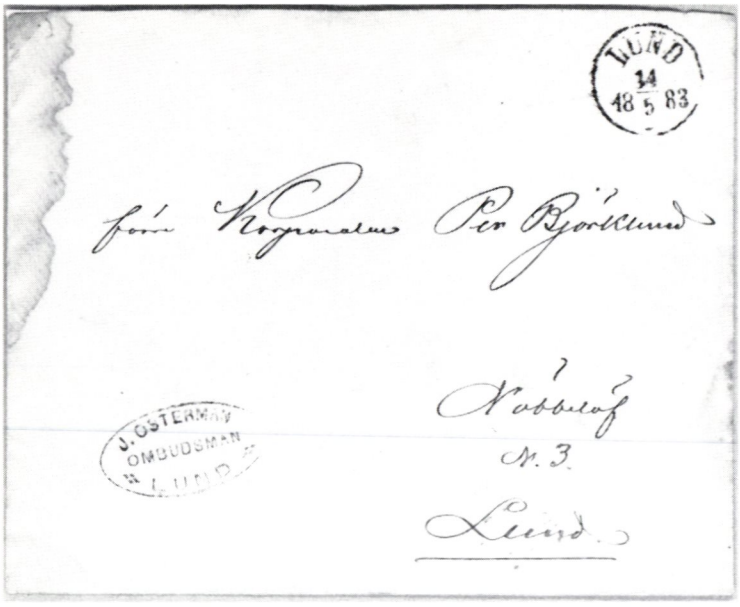

Ett lösbrev som lämnats in på postkontoret i Lund år 1883 och som av postföraren lämnats av på vägen mellan Lund och Kävlinge. Portot, tre öre, har betalats kontant.

Däremot reglerades inte villkoren för lösbrev som togs emot ute på postlinjen mellan två postkontor.

Den 24 maj 1855 kom Generalpoststyrelsens cirkulär om gemensamma regler för alla slags lösbrev. De fick nu väga högst 1/8 skålpund eller 106 gram och befordrades för 1 skilling banco (från 1.7 1858 3 öre). Den tillåtna vikten blev 100 gram år 1880.

Lösbreven frimärktes i normalfallet inte utan portot erlades kontant. Undantag från regeln var lösbrev inom Stockholm åren 1856–1861, då avgiften skulle erläggas med det svarta lokalfrimärket. Ett annat undantag gällde tjänstebrev, vilka skulle frimärkas enligt ett cirkulär som utkom den 26 januari 1874. Tjänstebrev som befordrades som lösbrev fick från 1860 väga upp till 300 ort (1,275 kg) och från den 1 januari 1880 upp till 1,5 kg. Portot var liksom för övriga lösbrev 3 öre per 25 ort, dvs 106 gram (från 1.1 1880 100 gram).

Statistik över antalet befordrade lösbrev finns för åren 1863–1884. Under 1863 befordrades inte mindre än 569.350 lösbrev men antalet sjönk efterhand och var år 1876 nere i 48.210. Anledningen var utan tvekan det stora antalet nyöppnade poststationer åren 1874–75 i samband med att den allmänna posten tog över befordringen av tjänsteförsändelserna. Antalet lösbrev steg dock igen fram till 1884, då det uppgick till ca 140.000.

Hur känner man då igen ett lösbrev? Jo, det är i regel inte frankerat utan har en poststämpel om det inlämnats på en postanstalt. Lösbrev som mottagits och avlämnats längs en postlinje har däremot ingen poststämpel.

Tjänstebrev

Historik

Under den studerade tidsperioden fanns två sätt att befordra tjänsteförsändelser, dels genom den s k kronoposten och dels genom den allmänna posten. Fram till 1874 existerade dessa poster parallellt; man talar därför ibland om parallellposterna.

Tjänstebreven befordrades före 1874 med kronoposten, som hade egna brevbärare. Dessa utgjordes av bönder som var ålagda att sköta brevbäringen i respektive län.

Tjänstebreven kallades också fribrev. De befordrades avgiftsfritt om avsändaren hade

s k fribrevsrätt. Sådan rätt tilldelades statliga ämbetsverk och institutioner samt statliga tjänstemän ute i länen. Generellt gällde fribrevsrätten post från myndigheterna men även till vissa myndigheter (t ex universitetsbibliotekens s k pliktexemplar av allt tryck i Sverige).

Kronoposten organiserades av länsstyrelserna fram till utgången av 1873. Då togs även tjänsteförsändelserna över av den allmänna posten, samtidigt som ett stort antal nya postanstalter inrättades. Sammanlagt 1 306 postanstalter tillkom under 1874 och 1875, något som vittnar om kronopostens omfattning.

Fribrevsrätten som införts för statliga myndigheter redan 1636, upphörde den 31 december 1873. I stället fick myndigheterna årliga anslag för att betala portot. Detta skulle erläggas med de särskilda tjänstefrimärkena som utkom den 1 januari 1874. Dessutom utkom särskilda tjänstebrevkort.

Postverket hade dock sitt eget sätt att lösa frågan om portoersättning för brev mellan olika postala instanser. Breven försågs helt enkelt med påskriften "postsak", ofta förkortat till "P.S". Dessa brev befordrades portofritt och någon intern avräkning gjordes inte.

På postsaksförsändelser till utlandet (brev och postanvisningar) användes under åren

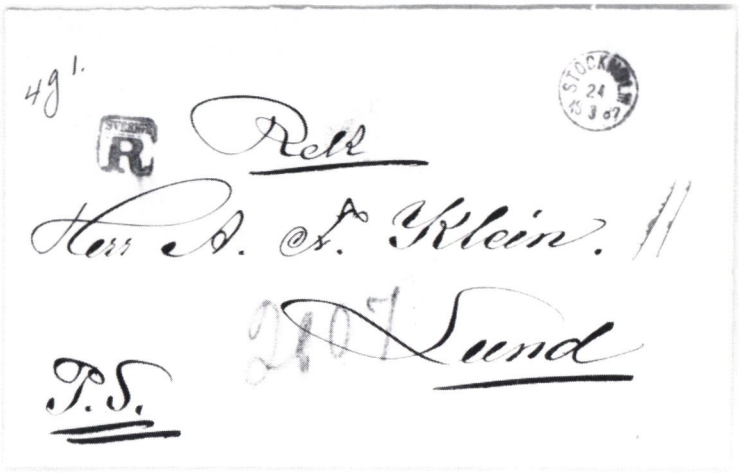

Ett rekommenderat brev från Generalpoststyrelsen i Stockholm 1887 och som försetts med bokstäverna "P S" (= postsak) för att markera att det rör sig om ett tjänstebrev.

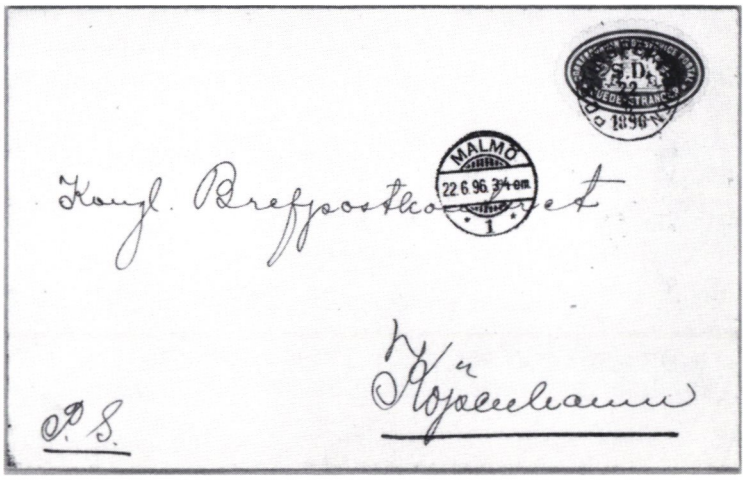

Ett tjänstebrev från Södra Distriktet till Köpenhamns brevpostkontor år 1896. Brevet har både försetts med noteringen "P S" (= postsak) och ett postsaksmärke (som enligt reglementet inte behövde makuleras).

1876 till omkring 1906 särskilda s k postsaksmärken, ovala oblater med text i vitt på blå bakgrund med stora riksvapnet som illustration (liknande avbildningen på de stora tjänstefrimärkena). Postsaksmärket skulle placeras i försändelsens övre högra hörn och skulle egentligen inte makuleras. Postsaksmärket avlystes år 1900 men förekommer på brev avstämplade så sent som 1906.

Stämplar/handskriftsnoteringar

Fribreven försågs med en handskriftsnotering (fribrev, fr.br. eller liknande), i regel i nedre vänstra hörnet. På vissa orter användes också en stämpel med texten Fr. Br. (Norrköping, Stockholm).

I Stockholm användes inte mindre än 13 olika fribrevsstämplar under åren 1822–1873.

När fribrevsrätten upphörde skrevs i regel ordet tjänstebrev på kuvertet, samtidigt som brevet frankerades med tjänstefrimärken.

Portosatser

Portot för tjänsteförsändelser, liksom avgifterna för de olika tilläggstjänsterna, var desamma som för övriga försändelseslag. Endast ifråga om lösenbestämmelser fanns särskilda bestämmelser.

Ett tjänstebrev lösenbelades endast med felande belopp under den epok då övriga lösenförsändelser påfördes s k aviseringsavgift

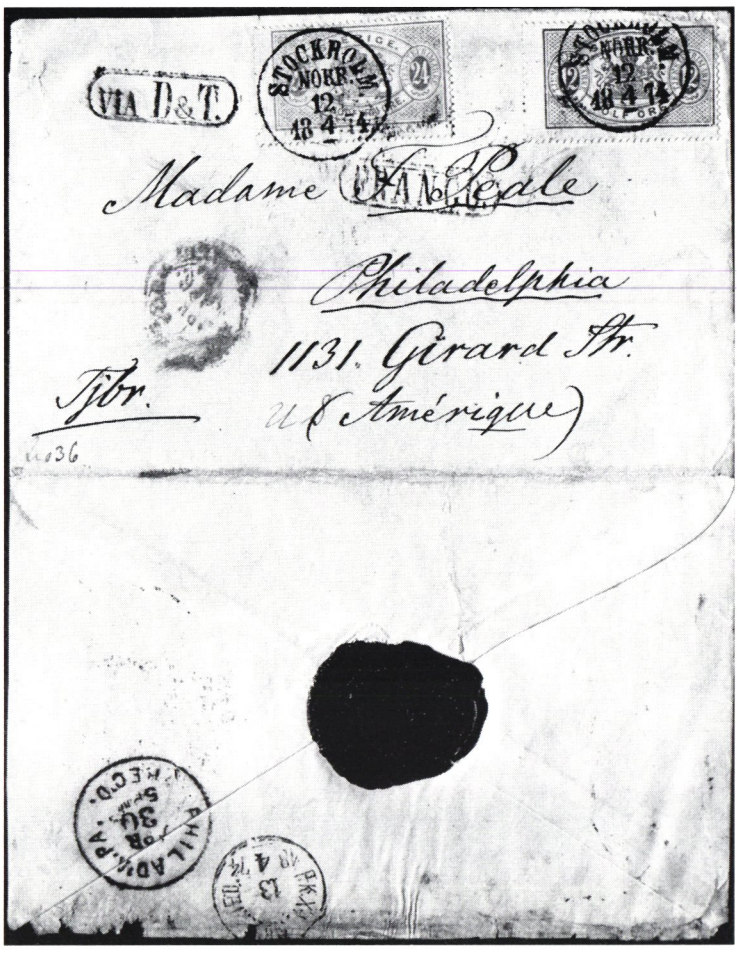

Tjänstebrev till USA år 1874, det första är då tjänstefrimärkena användes. Dessa skulle användas endast inrikes och till Norge – till utlandet skulle vanliga frimärken utnyttjas. Brevet är försett med stämpeln "Via D & T", dvs via Danmark och Tyskland, och med stämpeln "Franco", vilken anger att portot var erlagt.

(dvs fram till 1899). Samma regel tillämpades under resten av den studerade tidsperioden, fastän vanliga försändelser då påfördes dubbelt felande belopp.

Otillräckligt frankerade brev från allmänheten till tjänstebrevsberättigade myndigheter belades dock med lösen enligt reglerna för den allmänna posten, dvs med aviseringsavgift plus felande belopp 1871–1898 och med dubbelt felande belopp därefter. Även för otillräckligt frankerade brev från utlandet erlades dubbelt felande belopp i lösen.

Det var också tillåtet att skicka helt ofrankerade försändelser till vissa tjänstebrevsberättigade myndigheter mot att mottagaren erlade portot i efterhand. På detta sätt uppstod begreppet samlingslösen, vilket innebar att portot för ett antal ankomna ofrankerade försändelser erlades i klump genom frimärkning av ett brev eller brevkort. Brev med samlingslösen är vanligast förekommande från första världskriget, då många uppgifter om t ex skörde- och produktionsresultat skulle inlevereras till statliga myndigheter.

Tjänstefrimärkena skulle endast användas på inrikes försändelser men var också tillåtna på försändelser till Norge ända fram till 1920. På tjänsteförsändelser till utlandet skulle vanliga frimärken användas. Enstaka exempel på användning av tjänstefrimärken till Finland, Tyskland, Österrike och USA är dock kända.

Tjänstefrimärken användes fram till den 30 juni 1920. Därefter försågs tjänsteförsändelser med avsändarmyndighetens namn samt ordet "Tjänsteförsändelse" i nedre vänstra hörnet.

Statistik över olika slags brev

Postverket publicerade uppgifter om antalet befordrade brev med början år 1864, då den första årsberättelsen kom ut. I denna finns också vissa uppskattningar av antalet brev från ca 1850 och framåt.

Årsberättelserna innehåller för varje år uppgifter om antalet brev av olika kategorier vilka behandlats vid rikets samtliga postkontor. Uppdelning görs mellan vanliga inrikes brev, lokalbrev, lösbrev och fribrev, dvs tjänstebrev. Brev till utlandet redovisas till en början i fyra kolumner: Norge, Danmark, Finland/Ryssland samt övriga länder.

Totalsiffror för antalet rek- respektive assbrev, postanvisnings- och postförskottsbrev, både inrikes och utrikes, redovisas också med början 1864 respektive 1866.

I det första internationella postfördraget från 1874 (i kraft den 1 juli 1875) anges att varje postverk skulle upprätta statistik över antalet ankomna och avgående försändelser. Statistiken skulle utgöra underlag för avräkning av transitavgifter mellan medlemsländerna och skulle insändas till UPU:s internationella byrå. Den skulle uppgöras under 7 dagar i sträck med början den 1 augusti (senare den 1 juni) respektive den 1 december varje år.

Enligt en överenskommelse om utbyte av statistiska uppgifter som träffades vid Lissabonkongressen 1885 skulle medlemsländerna inrapportera statistiska uppgifter om antal försändelser av olika kategorier till varje individuellt medlemsland med början den 1 januari 1887. Även dessa uppgifter skulle ligga till grund för justering av portoersättningar mellan de olika länderna och skulle inrapporteras till föreningens internationella byrå i Bern. Från och med 1887 skulle postförsändelserna räknas under tiden 1– 7 september varje år.

Från och med år 1887 års upplaga innehåller postens årsberättelse "Postverket" en detaljerad redogörelse för hur många brev som skickats från Sverige till de olika medlemsländerna men också uppgifter om antalet ankomna försändelser från varje medlemsland. Något senare, år 1893, är de ankomna försändelserna inte längre med i statistiken. Från och med år 1911 redovisas dock från alla länder antalet ankomna assurerade brev och postförskottsbrev.

Statistiken bygger på uppgifter som post-

kontoren fick lämna in till Generalpoststyrelsen varje år. Vanligt förekommande försändelser, t ex brev, brevkort och trycksaker räknades bara under stickprovsveckan. De publicerade uppgifterna om antalet sådana försändelser utgör därför multiplar av 52.

För värdeförsändelser, dvs rek- och assförsändelser, postanvisningar och paket gjordes så noggranna räkningar att varje försändelse under ett år inrapporterades. Efterhand infördes dock nya regler så att bl a rekbrev endast räknades under stickprovsperioden.

Det ställer sig naturligtvis ogörligt att i detta sammanhang redovisa detaljerade uppgifter om antalet brev som skickats till respektive land under alla år mellan 1887 och 1925. Vi nöjer oss därför med totalsiffror för den inrikes och den utrikes posttrafiken.

Tilläggstjänster

I de följande avsnitten ska vi behandla de tilläggstjänster som kunde begäras på brev, även rekommenderade och assurerade. Det rör sig, förutom om de nämnda, om postförskott, inkassering, expressutdelning, mottagningsbevis, luftpostbefordran, registrering, uppräkning, vidimation och reklamation. Avslutningsvis återges också gällande bestämmelser för lösenbeläggning av brev under perioden i fråga.

Rekommendation

Historik

Rekommendation av brev omtalas redan på 1600-talet i den svenska posthistoriska litteraturen. Vid tiden för införandet av frimärken

Antal brev åren 1864–1925 (1 000-tal)

	Inrikes frankerade	Utrikes frankerade	Lösbrev	Tjänstebrev inrikes		Inrikes frankerade	Utrikes frankerade
1864	7 081	470	545	444	1895	50 982	4 535
1865	7 483	520	509	589	1896	53 689	4 986
1866	7 836	644	514	557	1897	58 339	5 100
1867	8 008	595	512	556	1989	60 490	5 450
1868	8 105	737	486	522	1899	66 780	5 646
1869	8 306	909	451	513	1900	68 446	5 771
1870	8 577	989	404	517	1901	73 227	6 357
1871	9 088	1 058	402	526	1902	76 920	6 529
1872	10 012	1 308	441	524	1903	80 491	7 269
1873	11 359	1 318	470	581	1904	84 987	7 344
1874	12 876	1 434	389		1905	89 993	7 418
1875	19 988	2 103[9]	183		1906	93 154	8 149
1876	21 515	1 684	48		1907	101 333	8 524
1877	24 225	1 886	54		1908	104 417	8 113
1878	25 000	1 923	68		1909	110 096	8 756
1879	23 951	1 965	69		1910	114.251	9 166
1880	26 596	2 326	101		1911	118 821	9 606
1881	27 012	2 486	96		1912	127 959	9 975
1882	28 802	2 959	112		1913	130 100	10 313
1883	30 337	2 984	146		1914	129 158	9 680
1884	31 994	3 233	140		1915	141 077	9 067
1885	35 895	3 513			1916	145 291	9 206
1886	37 128	3 632			1917	179 993	7 965
1887	35 706	3 217			1918	220 854	7 417
1888	37 151	4 645			1919	195 370	12 192
1889	38 477	3 506			1920	187 766	13 310
1890	41 504	3 967			1921	175 494	12 712
1891	43 975	4 121			1922	167 678	12 179
1892	43 047	4 281			1923	181 430	11 436
1893	45 613	4 676			1924	185 414	11 007
1894	48 922	4 749			1925	191 932	11 645

[9] *Inklusive brevkort*

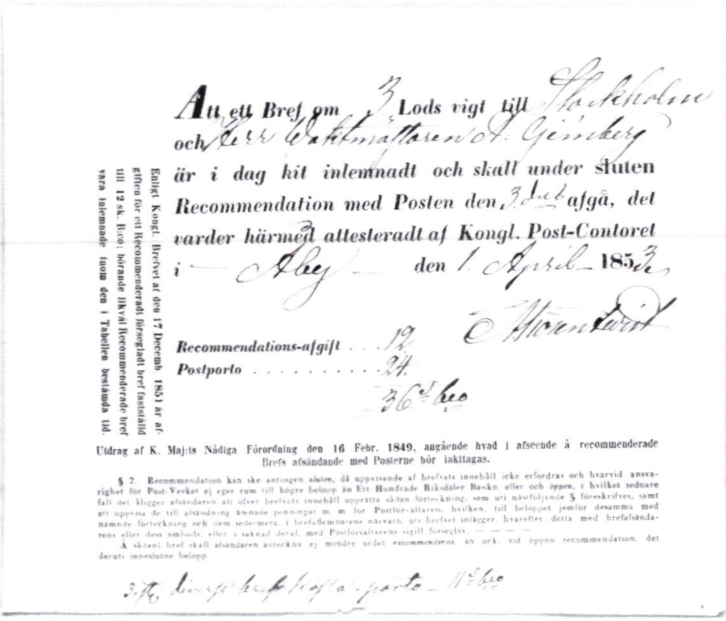

Att ett Bref om 3 Lods vigt till Stockholm
och Herr Lantmätaren A. Grimberg
är i dag hit inlemnadt och skall under sluten
Recommendation med Posten den 3 d:o afgå, det
varder härmed attesteradt af Kongl. Post-Contoret
i Åby den 1. April 1853.

Recommendations-afgift . . . 12.
Postporto . . . . 24.
36 s:r b:co

Enligt Kongl. Brefvet af den 17 Decemb. 1851 är afgiften för ett Recommenderadt förseglat bref fastställd till 12 sk. B:co; börande likväl Recommenderade bref vara inlemnade inom den i Tabellen bestämda tid.

Utdrag af K. Maj:ts Nådiga Förordning den 16 Febr. 1849, angående hvad i afseende å recommenderade Brefs afsändande med Posterne bör iakttagas.

§ 2. Recommendation kan ske antingen *sluten*, då uppvisande af brefvets innehåll icke erfordras och hvarvid ansvarighet för Post-Verket ej eger rum till högre belopp än Ett Hundrade Riksdaler Banko, eller och *öppen*, i hvilket sednare fall det åligger afsändaren att öfver brefvets innehåll upprätta sådan förteckning, som uti nästföljande § föreskrifves, samt att uppvisa de till afsändning ämnade penningar m. m. för Postförvaltaren, hvilken, till beloppet jemför desamma med nämnde förteckning och dem sedermera, i brefafsemnarens närvaro, uti brefvet inlägger, hvarefter detta med brefafsändarens eller dess ombuds, eller, i saknad deraf, med Postförvaltarens sigill förseglas. — — — —

Å sådant bref skall afsändaren anteckna ej mindre ordet *recommenderas*, än ock, vid öppen recommendation, det deruti inneslutne belopp.

Ett inlämningsbevis till ett rekommenderat brev, inlämnat i Åby och sänt till Stockholm år 1853. Rekavgiften uppgick till 12 skilling banco och brevportot (vid denna tid användes zonporto) var hela 24 skilling banco för tre lod, dvs cirka 40 gram.

i vårt land var rekavgiften 12 skilling banco. För ett inlämnat rekbrev utfärdades inlämningsbevis, till en början handskrivna men från 1850-talet i tryckt form.

Reglementariska bestämmelser

År 1856 kom de första bestämmelserna om en rekommenderad försändelses inslagning. Postmästaren uppmanades att tillse att omslaget bestod av ett s k korskuvert, vars samtliga fyra hörn var försedda med avsändarens lacksigill. Innan brevet skickades iväg skulle det på postkontoret omslås med segelgarn, dvs "tränsas" och förses med postkontorets sigill. Kravet på tränsning upphörde 1871 enligt ett cirkulär från den 5 juni detta år. För rekommenderade brev som inte innehöll pengar krävdes från och med 1873 endast ett lacksigill, ett krav som upphörde 1881.

Särskilda kuvert

Särskilda kuvert för rek- och assbrev såldes under ett 20-tal år på postanstalterna. De infördes enligt ett cirkulär från den 18 mars 1873 och kostade 2 öre per styck. Kuvertet var av kraftigt papper och hade en flik som medgav att endast två lacksigill behövde användas. Försäljningen av värdekuvert på posten upphörde 1892, sedan sådana kuvert blivit allmänt tillgängliga i handeln.

Etiketter

Redan vid Världspostföreningens kongress i Lissabon 1885 bestämdes att reketiketter skulle införas från den 1 april 1886. I Sverige kom det att dröja ända till 1894 innan detta beslut effektuerades.

Reketiketterna infördes enligt ett cirkulär, daterat den 30 juli 1894. Bagges tryckeri kunde emellertid leverera etiketterna först i september 1894. De sändes ut till postanstalterna först efter rekvisition. Sådan fick ske först sedan inlämningskvitton för rek- och assförsändelser tagit slut. Sannolikt skedde därför leveransen till de första postanstalterna inte förrän i slutet av året[10].

Reketiketterna fanns till en början endast i en version med ortsnamnet i svart och R samt löpnummer i rött tryck på vit botten. Den 20 mars 1901 utkom en variant med svart R,

[10] Den tidigast kända reketiketten finns på ett brev stämplat Jönköping den 20.12 1894.

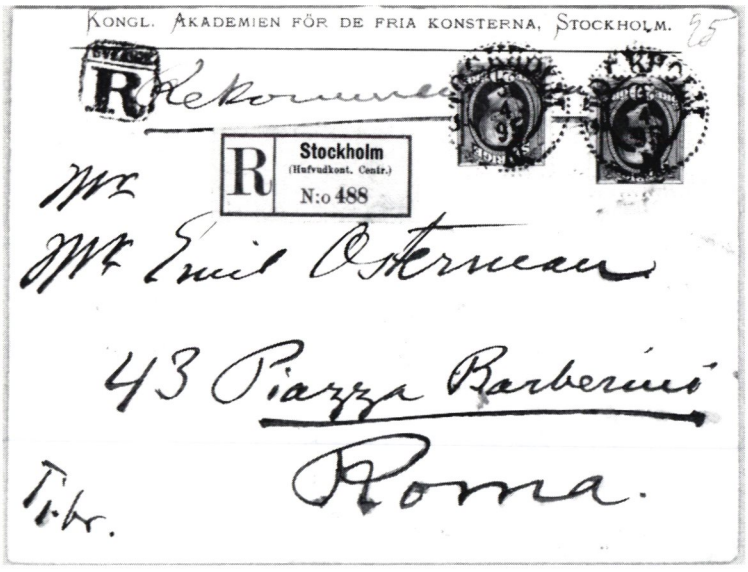

Ett tjänsterekbrev till Italien från april 1895, dvs några månader efter reketiketternas införande i Sverige. Brevet har både R-stämpel och reketikett samt har reglementsenligt försetts med vanliga frimärken eftersom tjänstefrimärkena var avsedda för inrikes bruk.

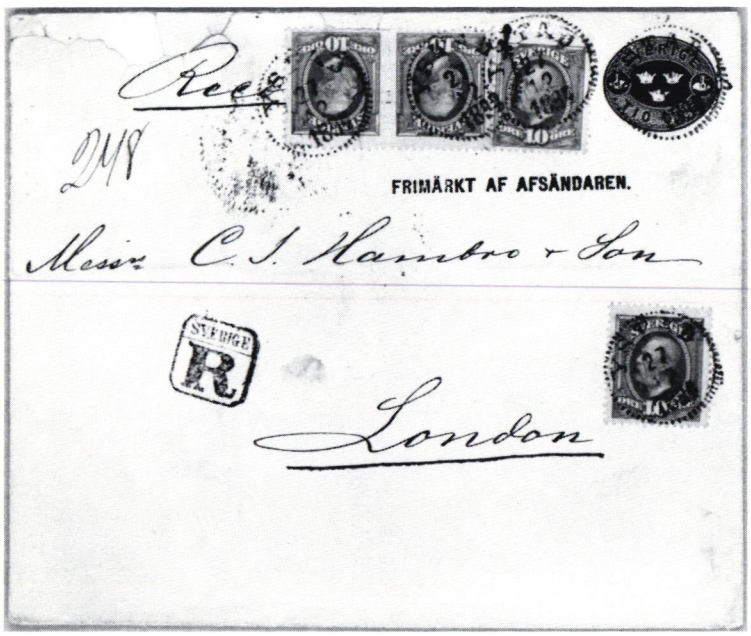

Ett rekbrev till England från slutet av december 1894, då reketiketterna började levereras till postanstalterna. Posten i Ystad hade således inte fått etiketterna ännu och därför använt R-stämpeln. En särskild stämpel "frimärkt af afsändaren" har använts för att markera att frimärkena sitter för nära varandra.

vilka användes av utväxlingspostanstalterna på rekförsändelser från sådana länder som inte hade reketiketter (t ex England). I postverkets blankettförteckningar användes beteckningen 60a för den förra och 60b för den senare.

Nya varianter av 60a infördes 1911–13. Etikettens perforering fick röda streck 1911, 1912 användes beteckningen N:r istället för N:o och från 1913 angavs löpnumret med svart färg istället för röd.

Blanketter

De första inlämningsbevisen för rekommenderade brev infördes den 1 april 1850. De fanns i två versioner, en för slutna och en för

öppna rekommenderade brev. Senare samma år infördes särskilda blanketter för rekommenderade fribrev, dvs tjänstebrev. Denna senare blankettyp avskaffades med utgången av år 1870.

De första inlämningsbevisen för rekförsändelser var i stort format, ca 210x170 mm. Från och med 1872 trycktes de i ett betydligt mindre format, ca 185x105 mm. Nu tillhandahölls de i häften och var numrerade och försedda med kupong. Postkontorets namn fanns tryckt på blanketten.

År 1894 infördes efterhand nya blanketter till inlämningsbevis för både rekommenderade och assurerade försändelser. Inlämningspostanstaltens namn var nu inte längre tryckt på blanketten. Kupong fanns inte längre för blanketter som skulle användas på postkontor eller av lantbrevbärare men fanns kvar på sådana som användes vid poststationer.

Nedan redovisas en förteckning över sådana postblanketter som kom till användning i samband med rekommendation. För varje blankett anges dess officiella beteckning, liksom det årtal då den för *första gången* redovisas i postverkets blankettförteckning eller det redigeringsdatum som fanns tryckt på den första versionen av blanketten.

Stämplar/handskriftsnoteringar

Från början skrevs noteringen rekommenderas för hand men från och med vår första

Blanketter använda i samband med rekbrev åren 1872–1925

Blankettnr	Officiell beteckning	Första redigeringsdatum
135	Quitto å inlemnadt rekommenderadt bref	november 1872
135	Quitto å inlemnadt rekommenderad försändelse	18 januari 1878
135	Inlemningsbevis rörande rekommenderad försändelse	maj 1902
136	Quitto å rek. försändelse som till landtbrefbärare aflemnats	1890
135a	Inlemningsbevis vid postkontor rörande rekommenderad försändelse	februari 1894
135b	Inlemningsbevis vid poststation och ångbåtspostexpedition rörande rekommenderad försändelse	februari 1894
135	Inlemningsbevis vid poststation och ångbåtspostexpedition rörande rekommenderad försändelse	1907
136	Inlemningsbevis rörande rekommenderad försändelse som till lantbrefbärare aflämnats	1902
136	Inlemningsbevis vid lantbrefbäring rörande rekommenderad försändelse	februari 1894
166	Avis om ankommen rekommenderad försändelse	december 1872
172	Avis rörande obeställbar värdeförsändelse	maj 1894
173	Avis om inrikes assurerade eller rekommenderade postförskottsförsändelser	maj 1894
298	Kuvert för värdeförsändelser som befinnas skadade	juli 1901
301	Avis rörande en assurerad eller rekommenderad försändelse	september 1899
302	Inlemningsbevis rörande assurerade och rekommenderade försändelser	september 1899
314	Avis om ankomsten af en assurerad eller rekommenderade försändelse	januari 1900
315	Avis om ankomsten af flere assurerade och rekommenderade försändelser	januari 1900
316	Avis om förekomsten af värde- eller lösenförsändelse, som ej kunnat beställas af brefbärare	januari 1900
411	Inlämningsbevis rörande rekommenderad eller assurerad försändelse eller postanvisning, utfärdad av lantbrevbärare af 1:a klass	augusti 1909
413	Inlämningsbevis rörande rekommenderad försändelse, utfärdad av lantbrevbärare af 2:a klass	augusti 1909
415	Avi om en rekommenderad eller assurerad, med postförskott ej belagd brefförsändelse, som utsändts med lantbrefbärare	augusti 1909

Ett rekommenderat brev till Tyskland år 1866, då brevportot uppgick till 40 öre per 15 gram och rekavgiften var 35 öre. Brevet har försetts med stämpeln "recommenderas" inom ram.

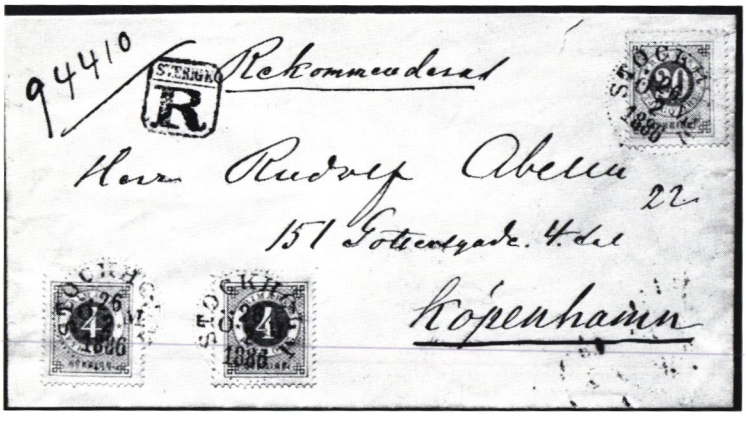

Ett rekbrev till Danmark år 1886, då rekavgiften var 18 öre och brevportot 10 öre. R-stämpeln användes åren 1882–1894 på både inrikes och utrikes brev.

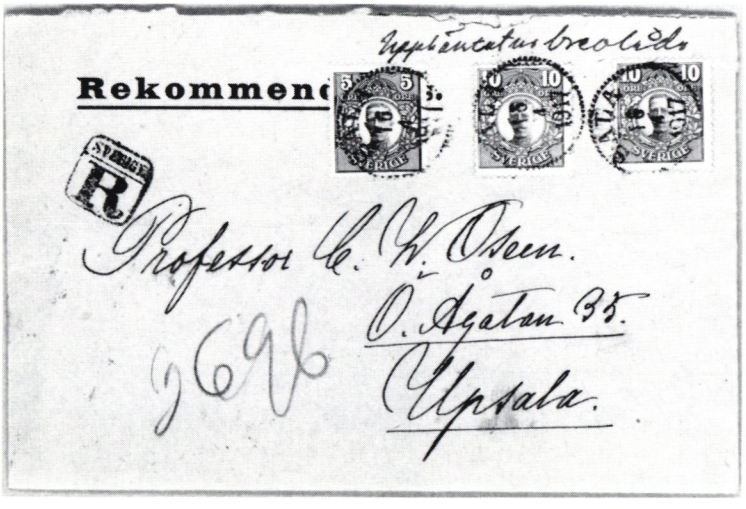

Ett rekbrev från 1917 som försetts med rekstämpel istället för reketikett. Skälet är noterat överst på brevet: "upphämtat ur brevlåda".

poststadga som trädde i kraft den 1 januari 1873 skulle både rek- och assbrev förses med stämpeln "Wärde". Denna värdestämpel fick dock inte användas på rekbrev till utlandet utan i stället skulle en stämpel med texten "Recommenderas" användas i dessa sammanhang.

Stämpeln "Recommenderas" förekommer med två stiltyper, dels i antikva och dels i grotesk stil. Den infördes under andra hälften av 1860-talet och fick från den 1 april 1879 användas även på inrikes rekbrev fram till dess att R-stämpeln infördes 1882. Värdestämpeln reserverades alltså för assurerade försändelser från detta datum.

Det visade sig emellertid bli omöjligt att genomföra reformen med recommenderasstämpeln, eftersom det blev för många beställningar av denna stämpel för att man skulle hinna med att gravera dem inom rimlig tid. Därför återkallades de nya reglerna redan den 21 april, och värdestämpeln kom alltså att återigen användas fram till 1882.

För rekbrev infördes den 11 oktober 1882 stämpeln "R under Sverige" i fyrkantsram. Denna användes på både inrikes och utrikes rekförsändelser. Dess införande var ett resultat av UPU-kongressens beslut i Paris 1878. Då den infördes drogs stämpeln "Recommenderas" in. Rekstämpelns användning upphörde gradvis sedan reketiketten införts vid årsskiftet 1894–95.

Det kan tilläggas att rekstämpeln fanns kvar på postkontoren fram till andra hälften av 1900-talet. Den användes bl a på rekommenderade PS-försändelser och rekförsändelser som återfunnits i brevlådor.

Portosatser

När frimärkena infördes i vårt land 1855 uppgick den inrikes rekavgiften till 12 skilling banco. Den sänktes något vid myntreformens genomförande på postområdet och blev 35 öre den 1.7 1858. Nya sänkningar skedde den 1.1 1867 (24 öre) och den 1.1 1871 (18 öre). Efter en tillfällig höjning till 20 öre 1885–1904 sänktes rekavgiften till 15 öre 1905. Den var sedan oförändrad till den 1.7 1920 då den höjdes till 20 öre, ett belopp som förblev oförändrat fram till 1948.

Rekavgifterna till utlandet var under åren före Världspostföreningens bildande nästan lika varierande som brevportona. Efterhand kom de emellertid att närma sig de inrikes avgifterna och från den 1.7 1875 var de identiska och lika stora till alla länder inom UPU. Ett uniformt rektillägg till alla icke-UPU-länder infördes den 1.1 1887 (40 öre).

Från den 1.2 1921 blev rekavgifterna till utlandet högre än de inrikes. Skillnaderna framgår av nedanstående tabell.

Avgifter för rekbrev åren 1855–1925

Från	Inrikes	Utrikes
1.7 55	12 sk bco	Varierande [11]
1.7 58	35 öre	"
1.1 67	24 öre	"
1.1 71	18 öre	"
1.7 75	18 öre	18 öre
1.1 85	20 öre	18 öre
1.1 87	20 öre	20/40 öre[12]
1.7 92	20 öre	20 öre
1.7 05	15 öre	15 öre
1.7 20	20 öre	20 öre
1.2 21	20 öre	30/20 öre[13]
1.7 21	20 öre	30 öre
1.10 25	20 öre	20 öre

[11] *Under åren före UPU varierade rekavgifterna avsevärt mellan brev till olika länder. Det vanligaste var att rekavgiften motsvarade ett enkelt brevporto men åtskilliga andra belopp förekom. Här måste vi därför hänvisa till Billgren-Bjäringer-Stone op cit.*

[12] *40 öre till länder utom UPU.*

[13] *30 öre till Damark och Norge.*

Statistik

Antalet rekförsändelser, både inrikes och till utlandet, anges i poststatistiken med endast en sifferuppgift. I denna ingår, förutom brev, även brevkort och trycksaker. Antalet rekommenderade brev kan därför inte anges exakt men torde utgöra huvuddelen av samtliga. Antalet rekförsändelser framgår av tabellen på nästa sida.

Antalet rekförsändelser åren 1864–1925 (1 000-tal)[14]

	Inrikes	Utrikes		Inrikes	Utrikes
1864	414	22	1895	3 028	258
1865	439	17	1896	3 066	300
1866	464	25	1897	3 220	342
1867	550	34	1989	3 274	405
1868	594	38	1899	3 477	402
1869	663	45	1900	3 738	391
1870	717	56	1901	3 791	398
1871	759	68	1902	3 722	402
1872	858	108	1903	3 844	453
1873	948	121	1904	3 845	441
1874	1 175	162	1905	4 065	428
1875	1 439	180	1906	2 957	592
1876	1 616	214	1907	3 267	561
1877	1 683	223	1908	4 438	562
1878	1 705	217	1909	4 443	589
1879	1 653	207	1910	4 754	561
1880	1 720	227	1911	5 004	629
1881	1 742	236	1912	5 212	674
1882	1 804	227	1913	5 306	750
1883	1 833	237	1914	5 660	681
1884	1 957	254	1915	6 119	898
1885	2 042	278	1916	7 263	925
1886	2 042	279	1917	8 734	925
1887	2 016	266	1918	10 960	707
1888	2 052	274	1919	9 509	1 046
1889	2 084	306	1920	8 901	1 363
1890	2 173	320	1921	7 106	1 452
1891	2 230	337	1922	6 970	1 483
1892	2 281	362	1923	7 214	1 269
1893	2 752	263	1924	7 177	1 174
1894	2 903	261	1925	Uppgifter saknas	

[14] *Endast fullt frankerade försändelser.*

Assurans

Historik

Enligt en kunglig förordning av den 16 februari 1849 infördes en särskild avgift för s k öppen rekommendation. Förutom rekommendationsavgift och brevporto skulle man nu också betala en assuransavgift. Beteckningen "öppen rekommendation" bibehölls till 1873, då den ersattes av "assurans".

Reglementariska bestämmelser

Som tidigare påpekats infördes särskilda kuvert för rek- och assbrev år 1873. Kuvertet hade en flik som medgav att endast två lacksigill behövde användas.

För assurerade brev fanns till en början regeln att de skulle förses med fem lacksigill. Hade uppräkning begärts, skulle det i mitten och de två övre vara avsändarens medan de två nedre skulle vara postkontorets.

När det särskilda värdekuvertet infördes 1873 räckte det med två sigill. Om avsändaren begärde uppräkning av innehållet i ett assurerat brev (för att få ett kvitto över innehållet av postkassören) skulle det ena av de två sigillen vara postens, det andra avsändarens. Från den 1 augusti 1892 skulle alla sigill vara avsändarens.

Bestämmelser om hantering av en skadad värdeförsändelse meddelades första gången i ett postcirkulär från den 25 juni 1878. Innan försändelsen fick utlämnas till adressaten, skulle den inneslutas i ett nytt kuvert som

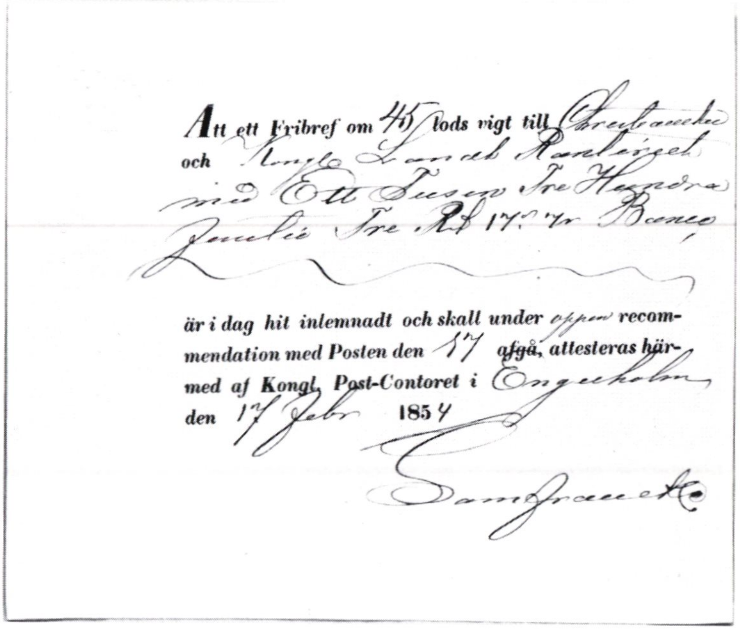

Ett inlämningsbevis till ett assurerat fribrev från år 1854. Beviset avser ett brev med 45 lods vikt (= cirka 600 gram) med assurans av 1 353:17 riksdaler.

försågs med adress, försegling, anteckning om rek eller ass samt notering om att försändelsen ankommit i skadat skick. Denna notering skulle bestyrkas med namnunderskrift av posttjänstemannen. Så småningom införde Postverket särskilda kuvert (blankett nr 298) i olika storlekar, i vilka sådana försändelser skulle inneslutas.

Värdebrev som upphämtats ur brevlåda vidarebefordrades till adressaten om det var fullt frankerat. Var försändelsen otillräckligt frankerad skulle den mot lösen utlämnas till

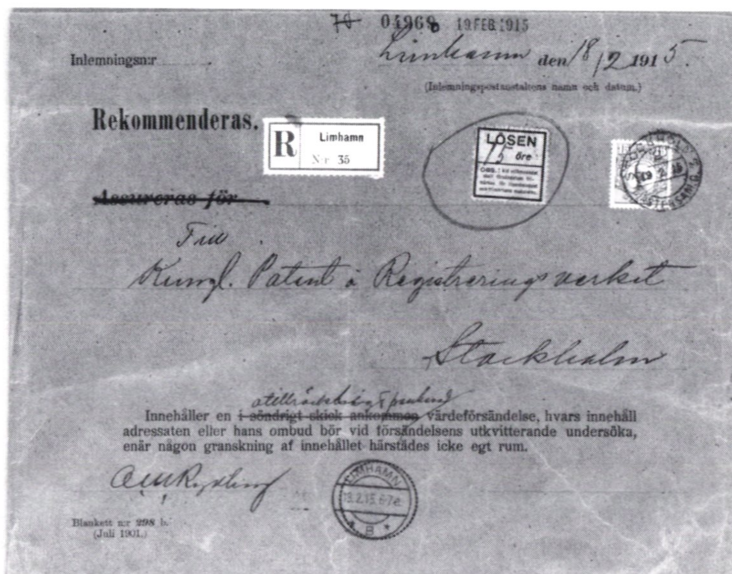

Ett av posten år 1901 utgivet kuvert (blankett nr 298) som var avsett för skadade värdeförsändelser. Från år 1912 skulle det också användas för att vidarebefordra lösenbelagda värdeförsändelser.

adressaten om det rörde sig om en lokal försändelse. Annars skulle den skickas till postens reklamationskontor.

Om en värdeförsändelse hade en överkorsad notering om rekommendation eller assurans återsändes den till avsändaren om den var adresserad till utlandet. För inrikes försändelser gällde att de vidarebefordrades till adressaten under rekommendation eller assurans och mottagaren fick betala lösen med felande belopp. I postreglementet 1912 (i kraft den 1 november) föreskrevs att en sådan försändelse skulle vidarebefordras i det särskilda kuvert som posten använde för att vidarebefordra skadade värdeförsändelser.

Stämplar/handskriftsnoteringar

I och med att vår första poststadga trädde i kraft den 1 januari 1873 skulle både rek- och assbrev förses med stämpeln "Wärde".

Värdestämpelns användning på assurerade brev fortsatte till år 1907, då den första assetiketten infördes efter beslut vid UPU-kongressen i Rom. Den kom dock till användning på sådana inrikes assurerade postsaksförsändelser, vilka inte krävde något inlämningsbevis. Den drogs sedan in enligt en ny bestämmelse i postreglementet, vilket trädde i kraft den 1 november 1912. Skälet var att det nu utkommit särskilda tryckta värdekuvert för PS-ändamål. Stämplarna skulle levereras in till persedelförrådet efter detta datum men användning fram till våren 1913 har dokumenterats på inrikes assbrev (se bild).

På assbrev till utlandet skulle posttjänstemannen ange brevets vikt i gram. Dessutom skulle noteras "Valeurs declaré de...francs...centimes".

Etiketter

Den allra första assetiketten var den försöksetikett som omtalas i ett postcirkulär från den 29 maj 1874. Denna etikett var violett och är känd i endast några få exemplar, dock ej på brev utan på adresskort till paket.

Den första V-etiketten från 1907 (blankett 26), som var gul med svart text, skulle användas på alla slag av assurerade brev, även för vissa inrikes och alla utrikes PS-försändelser. I övrigt framgår vilka blanketter som användes i samband med assbrev av följande uppställning. Liksom tidigare anges första redigeringsdatum eller (om detta ej är känt) årtalet nät postverkets blankettförteckning kom ut.

Blanketter

De under rekbrevsavsnittet redovisade förhållanden när det gäller inlämningsbevis har

Ett assbrev från 1913 som försetts med värdestämpel istället för assetikett fastän stämpel formellt drogs in 1912.

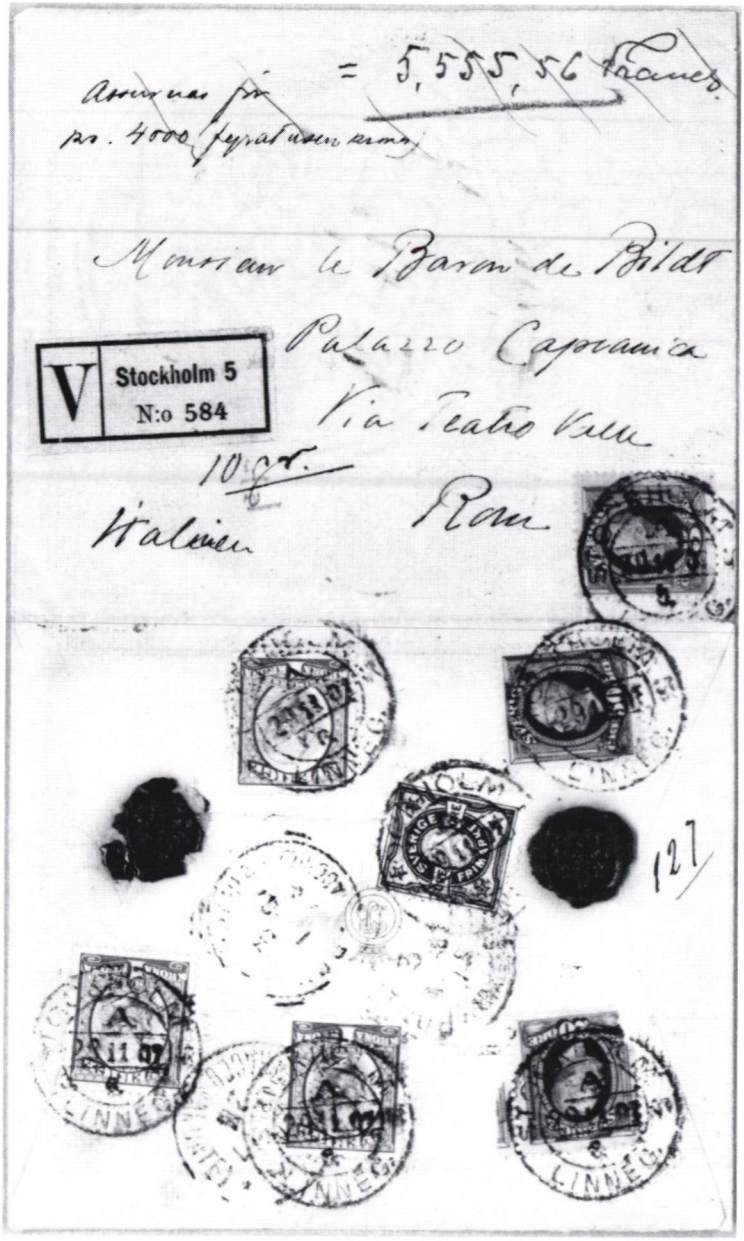

Ett assurerat brev till Rom i november 1907. Assetiketten utkom den 1 oktober 1907 och skulle till en början endast användas på brev och på paketadresskort först 1912. Portot uppgick till 20 öre plus rekommendationsavgift 15 öre samt assuransavgift 19 x 18 öre (18 öre per 216 kr).

också giltighet för assbrev (brev med öppen rekommendation).

Portosatser

Inrikes assbrev (dvs öppen rekommendation) hade till en början en avgift på 16 skilling banco, år 1858 ändrad till 50 öre, till vilken kom en extra avgift på 1 skilling (2 öre) per 100 riksdaler. Den förra erlades med frimärken och den senare betalades kontant. Den 1 januari 1871 infördes en enhetlig avgift på 50 öre, vilken gällde upp till 1 000 rdr; först därutöver tillkom 2 öre per 100 rdr.

För assbrev till utlandet erlades till en bör-

Blanketter använda i samband med assbrev åren 1872–1925

Blankettnr	Officiell beteckning	Första redigeringsdatum
134a	Quitto å inlemnad assurerad försändelse vid fullständig postanstalt	december 1879
134b	Quitto å inlemnad assurerad försändelse vid poststation	18 januari 1878
134a	Inlemningsbevis vid postkontor rörande assurerad försändelse	maj 1902
134b	Quitto å inlemnad assurerad postförsändelse	december 1872
134b	Inlemningsbevis vid poststation rörande assurerad försändelse	maj 1902
134	Inlemningsbevis vid poststation rörande assurerad försändelse	1907
167	Avis om ankommen assurerad försändelse	december 1872
172	Avis rörande obeställbar värdeförsändelse	maj 1894
173	Avis om inrikes assurerade eller rekommenderade postförskottsförsändelser	maj 1894
298	Kuvert för värdeförsändelser som befinnas skadade	juli 1901
301	Avis rörande en assurerad eller rekommenderad försändelse	september 1899
302	Inlemningsbevis rörande assurerade och rekommenderade försändelser	september 1899
314	Avis om ankomsten af en assurerad eller rekommenderad försändelse	januari 1900
315	Avis om ankomsten af flere assurerade och rekommenderade försändelser	januari 1900
316	Avis om förekomsten af värde- eller lösenförsändelse, som ej kunnat beställas af brefbärare	januari 1900
411	Inlämningsbevis rörande rekommenderad eller assurerad försändelse eller postanvisning, utfärdad av lantbrevbärare af 1:a klass	augusti 1909
413	Inlämningsbevis rörande rekommenderad försändelse, utfärdad av lantbrevbärare af 2:a klass	augusti 1909
415	Avi om en rekommenderad eller assurerad, med postförskott ej belagd brefförsändelse, som utsändts med lantbrefbärare	1 augusti 1909

jan endast portot till gränsen. Det uppgick till brevporto samt en assavgift av 16 skilling banco eller 50 öre. Det var endast möjligt att skicka sådana försändelser till Danmark, Norge och Tyskland[15] före år 1867. Detta år tillkom Ryssland (inklusive Finland) enligt uppgift i 1867 års "Taxa för utrikes brefväxlingen". Det kan dock noterats att ett assbrev till Finland är känt från 1858 men det fanns inga portouppgifter i portotaxorna före 1867.

Så småningom (i varje fall från 1858) kunde assbrev till Danmark sändas antingen

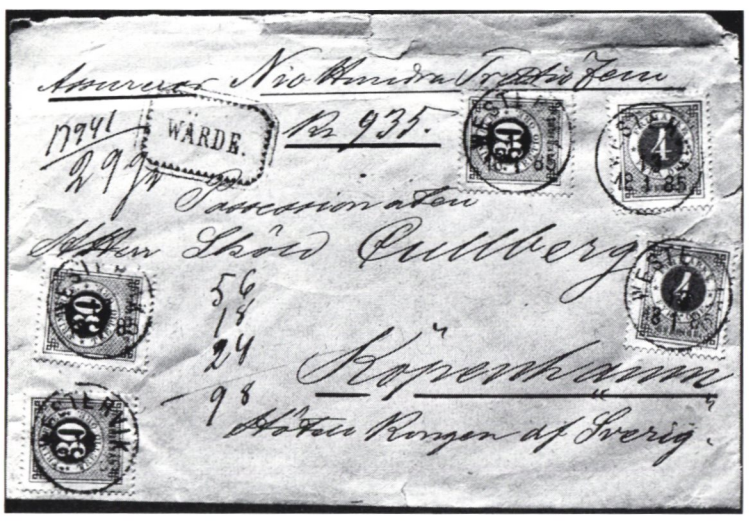

Ett assurerat brev till Danmark från januari 1885. Brevportot uppgick till 12 öre per 15 gram, rekavgiften var 18 öre och assavgiften 7 x 8 öre (8 öre per 144 kr). Som synes är portot, 98 öre, uträknat på brevet.

[15] Dock antyds möjligheten att breven kunde befordras till områden bortom Hamburg men att de i så fall endast kunde frankeras till Hamburg mot erläggande av både svenska och danska avgifter.

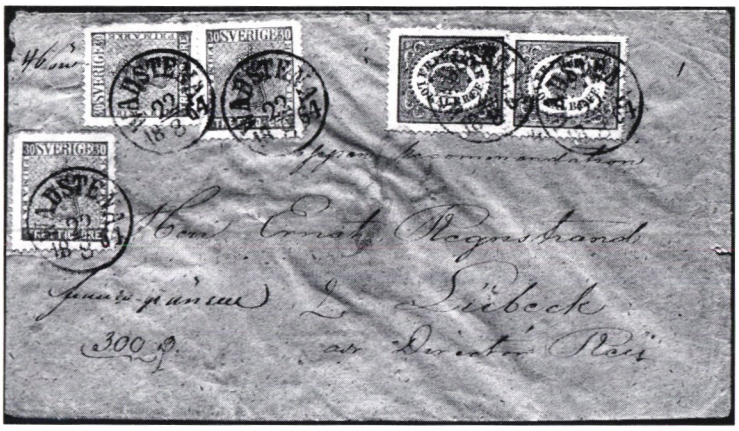

Ett tidigt assurerat brev till Lübeck år 1864. Brevet är av 2:a viktklassen och har frankerats med 2 x 23 öre, dvs 46 öre, plus 50 öre i rekavgift. Portot är enhetsportot för assurerade brev till utlandet och gäller endast till gränsen (mottagaren fick betala resterande belopp).

Avgifter för utrikes assurerade brev åren 1879–1925

Från	Rektillägg	Asstillägg		
		Danmark/Norge[16]	övr Europa	Utomeuropa
1.4 79	18 öre	8 öre per 144 kr	18–25 öre per 200 fr	29–36 öre per 200 fr
1.4 86	18 öre	8 öre per 150 kr	18–25 öre per 200 fr	29–36 öre per 200 fr
1.1 87	20 öre	8 öre per 150 kr	18–25 öre per 200 fr	29–36 öre per 200 fr
1.7 92	20 öre	8 öre per 250 kr	18–25 öre per 300 fr	29–36 öre per 300 fr
1.7 05	15 öre	8 öre per 250 kr	18–25 öre per 300 fr	29–36 öre per 300 fr
1.10 07	15 öre	8 öre per 250 kr	11–29 öre per 300 fr	22–50 öre per 300 fr
1.7 20	20 öre	8 öre per 250 kr	11–29 öre per 300 fr	22–50 öre per 300 fr
1.2 21	20/30 öre[17]	8 öre per 250 kr	11–29 öre per 300 fr	22–50 öre per 300 fr
1.7 21	30 öre	8 öre per 250 kr	11–29 öre per 300 fr	22–50 öre per 300 fr
1.8 24	30 öre	10 öre per 300 kr	8–24 öre per 300 fr	24–36 öre per 300 fr
1.10 25	20 öre	10 öre per 300 kr	10 öre per 300 fr	10 öre per 300 fr

Avgifter för inrikes assurerade brev åren 1855–1925

Från	
1.7 55	16 sk bco + 1 sk bco per 100 rdr
1.7 58	50 öre + 2 öre pr 100 rdr
1.1 71	50 öre (– 1 000 rdr) + 2 öre per 100 rdr därutöver
1.1 83	30 öre (– 500 kr)
	50 öre (500–1 000 kr)
	50 öre + 2 öre per 100 kr (1 000–5 000 kr)
	130 öre + 15 öre per 1 000 kr (5 000–50 000 kr)
	805 öre + 10 öre per 1 000 kr (50 000–100 000 kr)
	1 305 öre + 5 öre per 1 000 kr (över 100 000 kr)
1.7 19	30 öre (–500 kr)
	50 öre (500–1 000 kr)
	50 öre + 10 öre per 500 kr (1 000–100 000 kr)
	2 030 öre + 10 öre per 1 000 kr (över 100 000 kr)

ofrankerade, frankerade till gränsen eller frankerade till destinationsorten. Frankering till gränsen innebar 9 öre per 15 gram, svensk assavgift (2 öre per 100 rdr) och rekavgift 15 öre. För betalning till destinationsorten tillkom de danska avgifterna: 12 öre per 15 gram plus assavgift enligt den danska pakettaxan. Till övriga länder noteras i taxan att assbreven skulle vara frankerade till gränsen med 23 öre per lod, senare 14 öre per 15 gram, i brevporto, rekavgift 50 öre, vartill kom "föreskrifven assuranceafgift". Den senare angavs inte.

Världspostföreningens bildande medförde inte någon förändring när det gällde de assurerade försändelserna. Först på postkongressen i Paris 1878 (beslutet i kraft den 1 april 1879) infördes enhetliga regler på detta om-

[16] Även Finland från den 1 juni 1922

[17] 30 öre till Danmark/Norge; 20 öre till övriga

råde; förutom brevporto och rekavgift skulle en särskild assuransavgift på 25 centimes (i Sverige 18 öre) per 200 francs (=144 kr) erläggas. Till länder som gränsade till varandra var assavgiften 10 centimes, dvs 8 öre. För Sveriges del innebar det Danmark och Norge. Dessutom kunde det tillkomma 10 centimes för sjöassurans till länder utom Europa, vilket i Sverige medförde att avgiften varierade mellan 29 och 36 öre per 144 kr.

Avgifterna för assurerade brev framgår av tabellerna på föregående sida.

Statistik

Antalet assbrev, både inrikes och till utlandet, är noggrant angivna i poststatistiken. Alla assbrev räknades under hela året och finns därför redovisade ner till den enskilda försändelsen. Åren 1864 och 1865 finns endast en uppskattad uppgift om försändelserna till utlandet.

Som redan nämnts i brevavsnittet är de utrikes försändelserna extra noga redovisade till varje UPU-land från 1887 och framåt. Uppgifter om ankomna assbrev saknas emellertid under tiden 1893–1910.

Postförskott

Historik

Möjligheten att begära postförskott på inrikes brev infördes samtidigt med postanvisningar, nämligen den 1 augusti 1866. Till att börja med var det inte möjligt att begära postförskott på övriga försändelseslag men detta blev

Antalet assbrev åren 1864–1925

	Inrikes (1 000 tal)	Utrikes (exakt antal)		Inrikes (1 000 tal)	Utrikes (exakt antal)
1864	130	4 000	1895	1 444	17 268
1865	138	3 000	1896	1 549	18 776
1866	146	4 822	1897	1 614	20 232
1867	143	4 259	1898	1 563	19 205
1868	144	4 304	1899	1 618	19 315
1869	129	4 342	1900	1 710	20 283
1870	123	4 257	1901	1 788	20 893
1871	164	5 293	1902	1 888	20 791
1872	182	6 199	1903	2 028	21 667
1873	250	10 278	1904	2 166	21 792
1874	341	9 941	1905	2 351	20 553
1875	380	9 100	1906	826	19 928
1876	437	12 134	1907	859	20 672
1877	452	11 723	1908	870	19 679
1878	481	11 719	1909	827	21 900
1879	470	10 765	1910	764	27 652
1880	527	12 296	1911	748	29 730
1881	547	11 944	1912	739	30 558
1882	594	12 750	1913	723	30 695
1883	663	13 273	1914	711	31 918
1884	752	13 004	1915	693	32 794
1885	850	13 776	1916	797	53 594
1886	892	13 898	1917	901	62 099
1887	917	14 348	1918	992	40 743
1888	968	24 060	1919	945	45 717
1889	1 038	15 134	1920	863	66 308
1890	1 092	16 004	1921	793	75 665
1891	1 175	16 690	1922	718	95 783
1892	1 266	17 422	1923	766	129 057
1893	1 379	16 758	1924	723	85 165
1894	1 473	16 419	1925	682	62 181

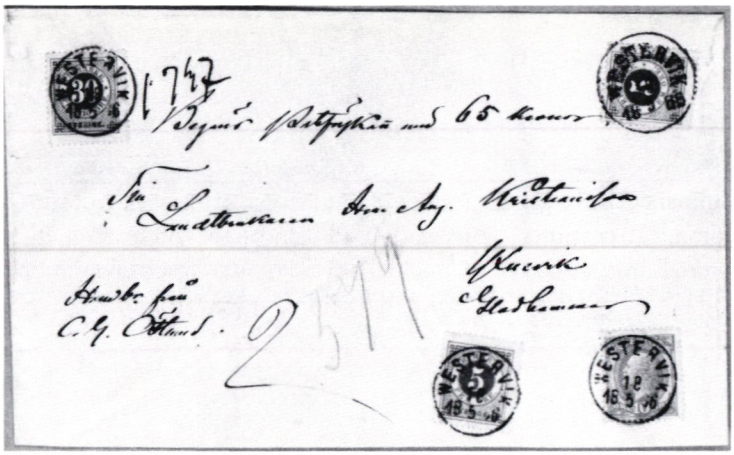

Ett inrikes postförskottsbrev från år 1886. Brevportot var 20 öre och postförskottsavgiften var 30 öre (mellan 50 och 100 kr).

möjligt efterhand (paket 1.7 69, trycksaker 1.7 81 och brevkort 1.7 92).

Även till Danmark och Norge blev det möjligt att begära postförskott från den 1 augusti 1866. Tyskland blev det första icke-nordiska land till vilket postförskott kunde begäras (1 april 69).

Därefter dröjde det till den 1 juli 1892, innan det blev möjligt att begära postförskott till fler länder. Det var UPU-kongressen i Wien 1891 som beslöt om nya regler för utväxling av postförskott. Bl a infördes en maximigräns på 500 francs, vilket i Sverige översattes med 360 kr. Dessutom kunde postförskott inte begäras på vanliga brev utan bara på rek- och assbrev och endast till Belgien, Italien, Rumänien, Schweiz, Tyskland och Österrike. Till Ungern var det endast möjligt på rekbrev och till Egypten på assbrev.

Maximigränsen för postförskott ändrades vid UPU-kongressen i Washington 1897 till 1 000 francs eller 720 kr. I Sverige trädde denna bestämmelse i kraft den 1 januari 1899.

För inrikes postförskott var maximigränserna desamma som för postanvisningar:

1.8 1866	80 rdr
1.3 1867	100 rdr
1.1 1877	100 kr
1.11 1899	500 kr
1.11 1909	1 000 kr

Reglementariska bestämmelser

Under de första åren frimärktes inrikes postförskottsbrev med vanligt brevporto, dvs 12 öre. Avgiften för postförskott erlades kontant fram till den 31 juni 1870 och därefter med frimärken, vilka åsattes en s k reversal (blankett nr 85). Från och med den 20 januari 1883 placerades frimärken, motsvarande postförskottsavgiften, på själva försändelsen.

Om en postförskottsförsändelse kom bort ersatte postverket avsändaren med postförskottsbeloppet. Från den 10 maj 1905 ersattes ett försvunnet postförskott med samma belopp som om försändelsen ej varit belagd med postförskott. Det var följaktligen endast förkomna rekommenderade eller assurerade postförskottsbrev som ersattes.

Liggetid för brev med postförskott varierade från 7 dagar till en början, 14 dagar från 1873 och 15 dagar från 1925. Samma tider gällde för både inrikes försändelser och sådana som ankommit från utlandet.

Möjligheten att begära nedsättning av postförskottsbelopp på en till postbefordran avlämnad försändelse infördes den 1.10 1907. En sådan begäran gjordes med hjälp av blankett nr 131 (inrikes) eller 36 (utrikes), dvs samma blankett som användes vid adressförändring eller återtagande av försändelse som avlämnats till postbefordran.

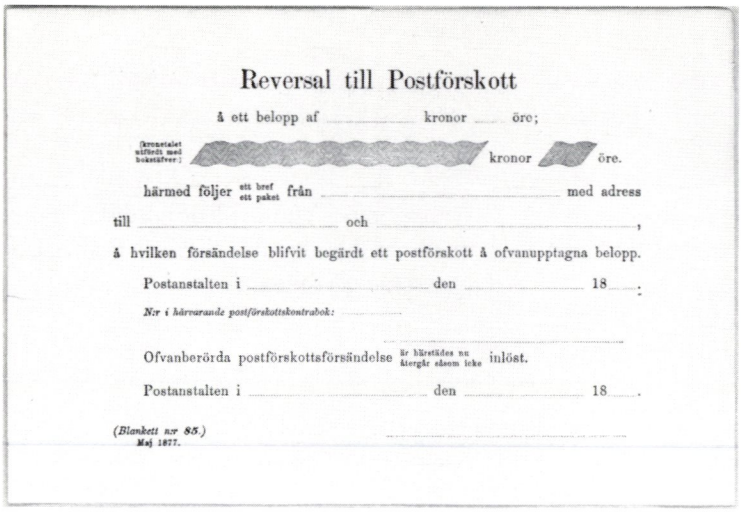

Reversal till Postförskott

å ett belopp af ..... kronor ..... öre;

(kronotalet utfördt med bokstäfver:) ..... kronor ..... öre.

härmed följer ett bref / ett paket från ..... med adress

till ..... och .....,

å hvilken försändelse blifvit begärdt ett postförskott å ofvanupptagna belopp.

Postanstalten i ..... den ..... 18....:

Nr i härvarande postförskottskontrabok: .....

Ofvanberörda postförskottsförsändelse är härstädes nu / återgår såsom icke inlöst.

Postanstalten i ..... den ..... 18....

(Blankett nr 85.)
Maj 1877.

Reversal till postförskott (blankett nr 85) som utkom 1877. Fram till år 1883 redovisades postförskottsavgiften med frimärken på reversalet.

Etiketter

De första reguljära postförskottsetiketterna infördes 1894 men redan 1874 infördes på försök (enligt postcirkulär från den 22 juni 1874) gula försöksetiketter. Dessa har dock ännu inte återfunnits på någon bevarad försändelse.

De olika etikettyperna som användes fram till 1925 är inte så många; deras beteckning och införandedatum framgår av vidstående tabell.

152a	Postförskott (röd)	1.10 1894
152b	Remboursement (röd)	1.10 1894
111	Postförskott (orange) (utan siffror)	1.10 1907
112	Remboursement (orange) (med siffror)	1.10 1907
124	Postförskott /Remboursement (utan siffror)	16.11 1911
125	Postförskott /Remboursement (med siffror)	16.11 1911

Rekommenderat postförskottsbrev till Österrike 1895 med den första versionen av den internationella postförskottsetiketten vilken utkom den 1 oktober 1894. Brevet är frankerat med 40 öre: brevporto 20 öre + rekavgift 20 öre (resterande frimärken på baksidan).

Blanketter

Under åren 1866–1925 förekom en hel del blanketter som hade med postförskott att göra. De noteras i nedanstående tabell med uppgift på första redigeringsdatum inom parantes – eller om detta inte är känt – det år då de för *första gången* återfinns i Postverkets blankettförteckningar.

Stämplar/handskriftsnoteringar

Postförskottsbeloppet skulle anges överst på brevets framsida. På inrikes brev angavs helt enkelt "Postförskott begäres med kronor xx". På brev till utlandet angavs "Remboursement pour xx francs", utom till de nordiska länderna. Senare kunde man välja mellan adresslandets språk eller franska.

Blanketter använda i samband med postförskott åren 1866–1925

Blankettnr	Officiell beteckning	Första redigeringsdatum
10	Internationell postanvisning	november 1872[18]
35	Avis de remboursement. Avis om postförskott	1890
35	Avis de remboursement. Postförskottsreversal för utvexlingspostanstalt	maj 1894
84	Avis om postförskott	1890
85	Reversal å postförskott	maj 1877
112	Anmälan om utebliven försändelse (paket och brevpostförskott)	1912
137	Quitto å inlemnadt postförskott	1890
137a	Inlemningsbevis vid postkontor rörande postförskottsförsändelse som ej är assurerad eller rekommenderad	maj 1894
137b	Inlemningsbevis vid poststation	maj 1894
137a	Inlemningsbevis vid postkontor rörande postföskottsförsändelse	december 1900
137b	Inlemningsbevis vid poststaion rörande postförskottsförsändelse	december 1900
139a	Inlemningsbevis vid postkontor rörande postanvisningsbelopp	maj 1902
139b	Inlemningsbevis vid poststation rörande postanvisningsbelopp	maj 1902
169a,b	Avis och inrikes postförskottsanvisning	maj 1894
172	Avis rörande obeställbar värdeförsändelse	maj 1894
173	Avis om inrikes postförskottsförsändelser, som äro assurerade eller rekommenderade, samt om postförskottsförsändelser af alla slag från utlandet, med undantag af paket som ej undergått slutlig tullbehandling	maj 1894
398a,b	Adresskort till inrikes postförskott + Postförskottsanvisning	juni 1909
399	Dublettavi rörande inrikes postförskottsförsändelse	juli 1909

[18] *Användes med notering (eller stämpel) "Remboursement" för att skicka tillbaka postförskottsbeloppet till avsändaren. Den första postanvisningsblanketten utkom den 1 juli 1869. Den hade dock inget redigeringsdatum.*

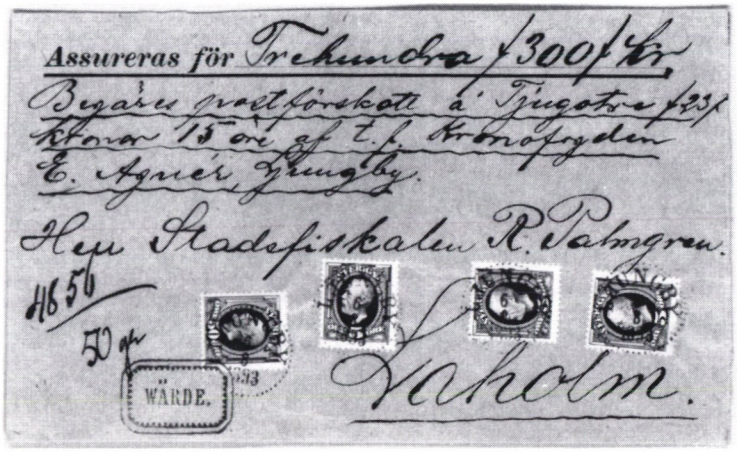

Ett assurerat brev med postförskott från 1893. Vikten var 50 gram och brevportot uppgick därför till 20 öre. Assuransavgiften var 30 öre upp till 500 kr och postförskottsavgiften var 15 öre upp till 25 kr.

Ett brev från 1918 på vilket begärts postförskott på inte mindre än 882:30. Brevportot var 12 öre och högsta tillåtna postförskottsbelopp var 1 000 kr (avgift 65 öre).

Internationell postförskottsanvisning till Danmark år 1913. Den internationella postanvisningsblanketten (nr 10) har använts med noteringen "Remboursement" överst. Postförskottsavgiften var 10 öre och postanvisningsavgiften 18 öre (för 25–36 kr). Postförskottsbeloppet har uppgått till 29 kr.

Beteckningen postförskott på franska, dvs Remboursement, angavs överst på den internationella postanvisning (blankett 10), med vilken de inkasserade pengarna (minus postanvisningsportot och inkasseringsavgiften (10 öre) översändes till avsändaren. Vid enstaka större postanstalter användes en enradsstämpel med denna text.

Portosatser

Portot för att skicka ett postförskottsbrev uppgick för inrikes försändelser till brevportot plus en postförskottsavgift. Denna var under hela den studerade perioden densamma som postanvisningsportot. Anledningen var förstås att postförskottsavgiften skulle täcka kostnaden för att skicka de inkasserade pengarna till avsändaren av postförskottsbrevet.

För postförskottsbrev till utlandet behövde avsändaren inte betala någon postförskottsavgift utan endast brevporto. Till detta kom dock i normalfallet också rekavgift, eftersom man inte kunde begära postförskott på vanliga brev till andra länder än Danmark och Norge. Från den 1 juli 1921 infördes en extra postförskottsavgift på 10 öre till utomnordiska länder.

Detaljerade uppgifter om portosatserna för postanvisningar återfinns i Postryttaren 1992; den intresserade läsaren hänvisas till sid 112–115.

Statistik

De första åren för postförskottsbreven noteras synnerligen få försändelser. Detta gäller speciellt försändelserna till utlandet, vilka inte förrän 1873 översteg 100 stycken. Under det första årets fem månader skickades endast två stycken postförskottsbrev till utlandet! I övrigt framgår antalet postförskottsförsändelser av tabellen på nästa sida.

Inkassering

Inkassering innebar att brevbäraren kom hem med ett rekommenderat brev som mottagaren fick lösa ut med det belopp som avsändaren begärde. Brevet innehöll fakturor, kvitton, skuldförbindelser, växlar o dyl. Man kan säga att det var frågan om en smidigare form av postförskott som underlättade för mottagaren att betala sina skulder.

Historik

Inkasseringstjänsten infördes i Sverige 1880, då vi slöt separatavtal med Frankrike. Även Algeriet omfattades av avtalet som trädde i kraft den 1 december detta år.

Efter några år blev det möjligt att begära inkassering av fakturor och liknande även i några andra länder som en följd av UPU-kongressen i Wien 1891. Detta avtal trädde i kraft den 1 januari 1893 och gällde till en början Tyskland, Belgien, Frankrike och Nederländerna men hade redan efter något år vidgats till Egypten, Italien, Luxemburg,

Rekommenderat tjänstebrev med postförskott till Danmark 1918. Brevet är som sig bör frankerat som ett rekbrev. De två postförskottsetiketterna med samma nummer användes så att den ena sattes på postförskottsadresskortet (blankett 398) och den andra på brevet.

Antalet postförskottsbrev åren 1866–1925

	Inrikes (1 000 tal)	Utrikes (exakt antal)		Inrikes (1 000 tal)	Utrikes (exakt antal)
1866	0,327	2	1896	364	7 332
1867	0,575	7	1897	364	7 569
1868	0,759	13	1898	382	7 246
1869	0,943	27	1899	435	6 873
1870	1,058	55	1900	474	8 245
1871	1,123	94	1901	534	8 587
1872	1,151	98	1902	589	9 412
1873	2,573	1 691[19]	1903	645	10 054
1874	10	2 962	1904	693	24 462
1875	12	4 127	1905	827	19 450
1876	15	513	1906	958	30 645
1877	14	709	1907	1 051	20 433
1878	30	973	1908	1 156	12 261
1879	41	956	1909	1 212	15 041
1880	53	1 190	1910	1 367	16 108
1881	75	1 899	1911	1 588	18 022
1882	92	3 064	1912	1 761	25 758
1883	111	4 267	1913	1 933	57 316
1884	136	4 863	1914	2 180	23 135
1885	164	4 818	1915	2 000	11 490
1886	190	5 867	1916	2 246	12 551
1887	138	2 476	1917	2 897	15 994
1888	146	1 987	1918	3 969	17 496
1889	160	1 967	1919	4 168	26 509
1890	184	2 026	1920	3 561	39 482
1891	226	2 342	1921	4 144	51 954
1892	251	1 788	1922	4 258	104 525
1893	277	2 256	1923	4 483	78 280
1894	336	4 145	1924	4 780	50 446
1895	347	6 856	1925	6 244	112 625

[19] *Inklusive paket 1873–75.*

Norge, Rumänien, Schweiz och Österrike-Ungern.

Enligt avtalet med Frankrike var det maximala belopp som fick inkasseras 360 kr eller 500 francs. Enligt Wienfördraget blev det 1 000 francs eller 720 kr.

I den inrikes posttrafiken infördes tjänsten inkassering med början den 1 november 1909. Maximibeloppet var 1 000 kr.

Reglementariska bestämmelser

Som inledningsvis nämnts bars inkasseringsbrevet – som alltid skulle vara rekommenderat – ut av en brevbärare. Om adressaten inte var anträffbar (eller om vederbörande vägrade att lösa ut inkasseringsbrevet) tog brevbäraren försändelsen tillbaka till postkontoret. Där fanns brevet tillgängligt för inlösen i 24 timmar (från 1893 i 7 dagar) och om det inte blev inlöst återsändes det till avsändningspostanstalten.

Det inkasserade beloppet återsändes till en utrikes avsändare med en internationell postanvisning (blankett nr 10), på vilken posttjänstemannen noterade ordet "Recouvrement", det franska ordet för inkassering. Undantagsvis förekommer också en stämpel med denna text. Det belopp som skickades var reducerat med avgiften för postanvisningen och en inkasseringsavgift (se nedan under avgifter). För inrikes inkasseringar användes en s k inkasseringspostanvisning (blankett nr 403).

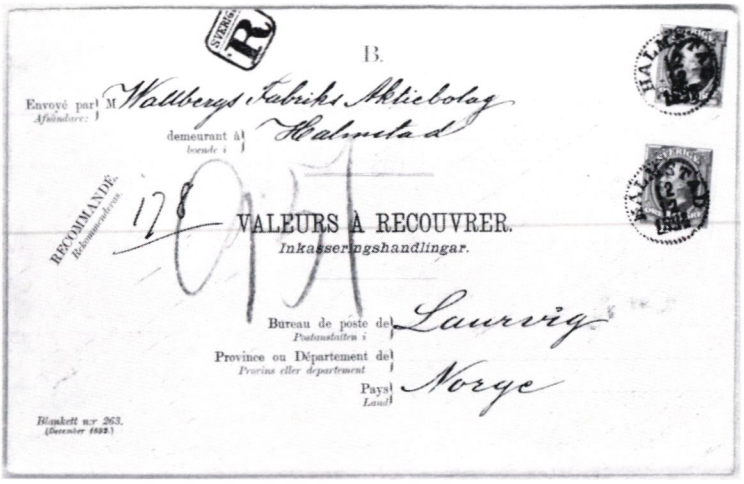

Inkasseringsbrev till Norge 1894, det år då det utfördes 119 svenska inkasseringar i utlandet. Brevet är den första versionen av blankett nr 263 som började användas den 1 januari 1893.

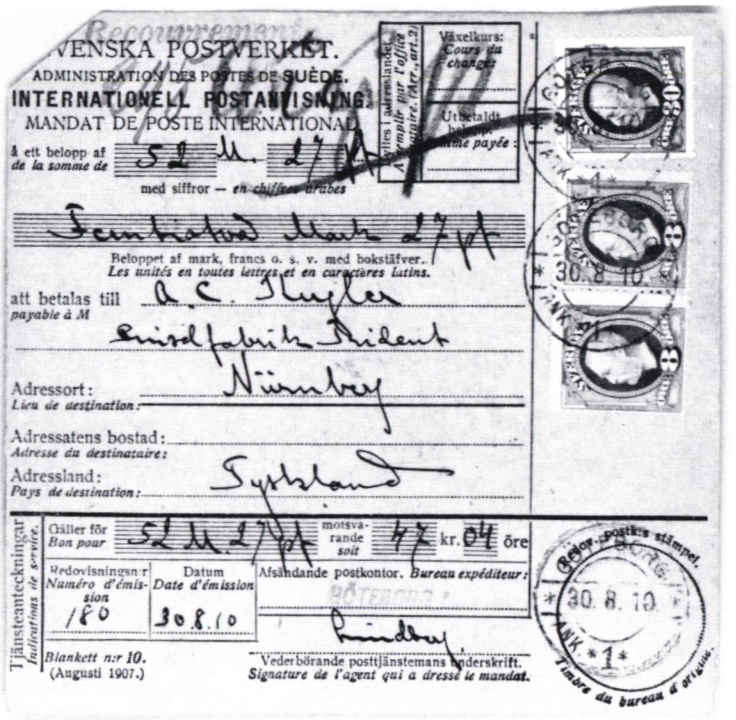

Inkasseringspostanvisning till Tyskland år 1910. Postanvisningsportot var 36 öre (18 öre per 36 kr), vartill kom inkasseringsavgiften, 10 öre. Den internationella postanvisningsblanketten (nr 10) användes med notering eller stämpel "Recouvrement" överst på blanketten.

Blanketter

Under de år som vi har studerat i detta sammanhang förekom mycket få blankettyper i anslutning till inkasseringstjänsten. Det rörde sig om sammanlagt sju stycken (bortsett från den internationella postanvisningen). De som utkom till den 1 januari 1893 har alla redigeringsdatum december 1892 medan de inrikes har datum juli 1909, fastän de skulle användas först den 1 november:

262 Borderau des valeurs à recouvrer. Förteckning öfver inkasseringshandlingar

263 Valeurs à recouvrer. Kuvert till inkasseringsförsändelse

264 Borderau à envoyer au déposant. Liqvidationsförteckning att tillsändas afsändaren
265 Valeurs non recouvrées. Kuvert till oinlösta värdehandlingar
401 Inkasseringsförteckning
402 Kuvert för rekommenderat inkassseringsbrev
403 Inrikes inkasseringspostanvisning

Avgifter

Inkasseringsavgifterna varierade en del under tidernas lopp. Enligt avtalet med Frankrike rörde det sig om 10 öre per 20 kr, dock maximerat till 40 öre. Den internationella inkasseringsavgiften var enligt UPU-fördraget 10 öre, oavsett belopp, fram till den 1 juli 1921, 25 öre till den 1 oktober 1922 och 20 öre till den 1 juli 1940.

Inrikes var det fråga om 10 öre (upp till 50 kr), 20 öre (mellan 50 och 100 kr), 30 öre (mellan 100 och 500 kr) och 40 öre däröver. Samma avgifter gällde ända fram till 1966 då tjänsten inkassering upphörde.

Under tiden 1.7 1921–30.6 1930 fanns en särskild avgift för inkasseringar som inte kunnat utföras. Den uppgick till 15 öre.

Portot för inkasseringsbrevet uppgick till ett enkelt rekporto, både i den utrikes och den inrikes postutväxlingen. Till Frankrike kostade inkasseringsbrevet endast 18 öre i porto under åren 1880–1892.

Statistik

Inkasseringsrörelsen fick aldrig någon större omfattning under den studerade tidsperioden. I den utrikes rörelsen utfördes som mest 6–7 000 utländska inkasseringar i Sverige (1912–13). Från Sverige sändes som mest ca 300 inkasseringar till utlandet och antalet understeg ofta 100. Till Frankrike sändes bara något eller några tiotal inkasseringar per år och vi utförde som mest 300–400 franska inkasseringar per år 1880–1892.

Antalet inrikes inkasseringar var som mest cirka 17 000 under perioden 1909–1925.

Expressutdelning

Historik

Möjlighet att begära expressutdelning av brev nämns första gången i postens cirkulär år 1864. Detta år slöt Sverige ett postfördrag

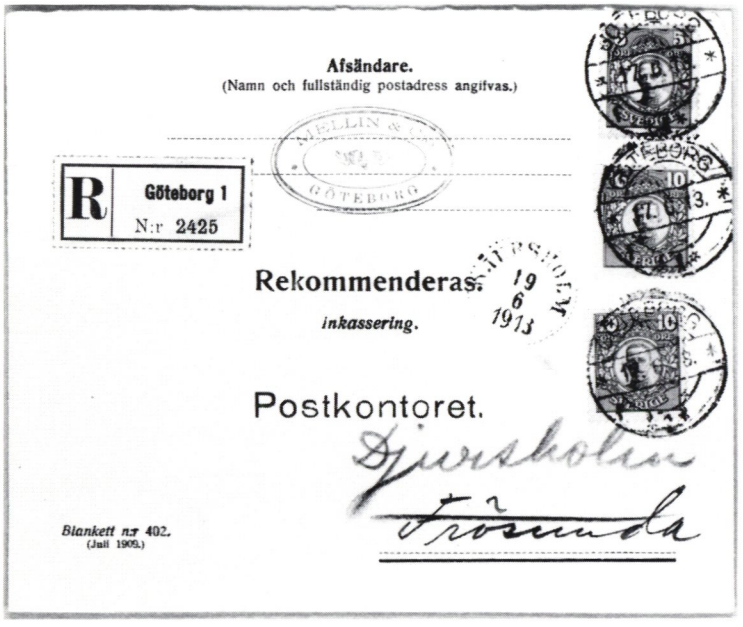

Inrikes inkasseringsbrev från år 1913. Blankett nr 402 har redigeringsdatum juli 1909, trots att inrikes inkasseringstjänst infördes först den 1 november.

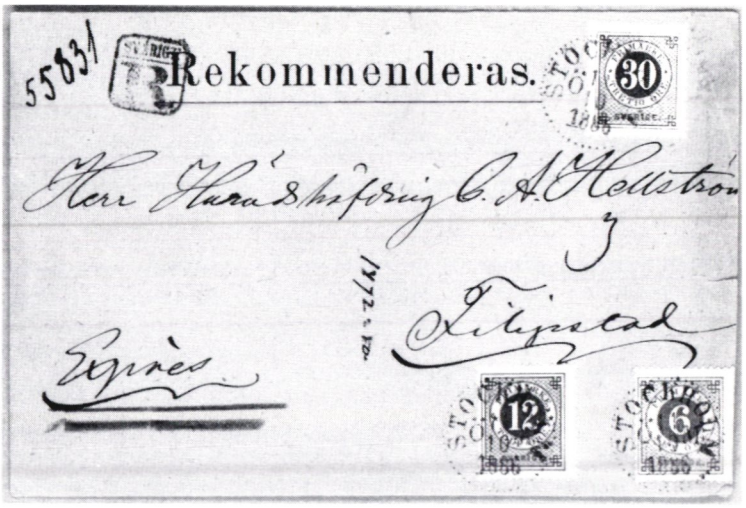

Inrikes rekommenderat expressbrev från 1886. Brevportot var 10 öre, rekavgiften 20 och expressavgiften 18 öre. Ordet express har reglementsenligt strukits under med blåkrita.

med Preussen vilket trädde i kraft den 1 oktober samma år. Expressutdelning kunde begäras för vanliga brev, rekbrev och assbrev. Avgiften var 27 öre som den 1 april 1869 sänktes till 25 öre.

Till Danmark kunde man skicka brev med expressutdelning från den 1 juli 1869 för en tilläggsavgift av 25 öre, en avgift som sänktes den 1 januari 1874 till 20 öre. Den 1 april 1879 blev det Norges tur (avgift 20 öre) men sedan dröjde det ända till den 1 maj 1913 innan det blev möjligt att skicka expressbrev till ytterligare ett 20-tal länder.

Expressavgiften skulle till en början erläggas kontant och först från den 1 april 1879 med frimärken.

Inrikes infördes möjligheten att begära expressutdelning av brev (även rek- och assbrev) den 1 januari 1873. Avgiften var 18 öre och den erlades med frimärken. Den 1 juli 1887 steg den till 20 öre, ett belopp som blev oförändrat till den 1 juli 1921.

Reglementariska bestämmelser

Redan tidigt angavs i reglementet att expressförsändelser skulle tillställas mottagaren med särskilt bud så snabbt som möjligt efter ankomsten. Från 1872 års poststadga – i kraft

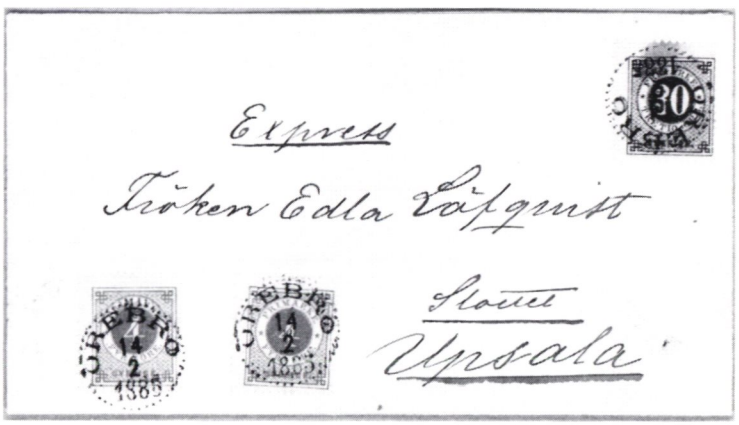

Inrikes expressbrev av 2:a viktklassen från 1885. Brevportot var 2 x 10 öre och expressavgiften 18 öre.

den 1 januari 1873 – angavs att någon särskild brevbäraravgift inte behövde erläggas.

I 1899 års poststadga som gällde från den 1 december meddelas för första gången att endast ett försök skulle göras att dela ut en expressförsändelse. Var adressaten inte anträffbar skulle försändelsen inte längre vara att betrakta som en expressförsändelse. Detsamma gällde om adressaten begärt eftersändning av sin post.

Expressförsändelser delades ut under hela dagen: en precisering finns i 1899 års allmänna poststadga till mellan kl 8 och 20, utom i storstäderna där tiden angavs till kl 7–21.

Var en inrikes expressförsändelse otillräckligt frankerad skulle beteckningen express strykas över och försändelsen behandlas som en vanlig försändelse. Kom försändelsen från utlandet skulle den däremot behandlas som om den var fullständigt frankerad och således heller inte lösenbeläggas.

Slutligen kan noteras att en expressförsändelse som inte kunnat utdelas som sådan skulle förses med en notering om orsaken härtill på baksidan.

Etiketter

I Sverige infördes expressetiketter den 16 december 1911. De skulle användas på både inrikes och utrikes försändelser. Även expressförsändelser från utlandet vilka saknade etikett skulle vid utväxlingspostanstalten förses med en svensk expressetikett.

Etiketterna tillverkades i ark om 10 etiketter. Ett ark bestod av fem rader med två etiketter i bredd; det hade rakskuren högermarginal och perforerad vänstermarginal; det var dessutom rakskuret både upptill och nertill, varför de första expressetiketterna finns 2-, 3- eller 4-sidigt perforerade.

Under tiden fram till mitten av 20-talet finns fyra huvudtyper av expressetiketter. Den första versionen är av tunt mörkrött papper med svart tryck. Senare versioner är rosa eller ljusröda. De olika typerna framgår av katalogen Facit Postal 1993 sid 55.

Stämplar/handskriftsnoteringar

Några poststämplar med texten Express är inte dokumenterade från tiden före 1925. Däremot förekommer det handskriftsnoteringar med svart bläck, röd- och/eller blåkrita. De senare färgerna användes för understrykning av ordet express.

I postfördraget med Preussen från 1864 angavs att avsändaren skulle skriva "Fortskaffas med express" på brevet och att denna noteringen skulle understrykas med rött eller blått. Även för inrikes brev finns en liknande bestämmelse från 1873.

I brevpostreglementet från den 1 april 1900 angavs att ordet Express skulle strykas under med blåkrita av den posttjänsteman som tog emot försändelsen.

Portosatser

Tilläggsavgiften för inrikes expressbrev uppgick till 18 öre åren 1873–1887. Den 1 juli 1887 höjdes den till 20 öre, ett belopp som först den 1 juli 1921 förändrades och då till 50 öre. Den sänktes den 1 oktober 1925 till 30 öre.

Avgifterna till Danmark och Norge var samma som de inrikes under åren 1874–1921. Den 1 februari detta år höjdes avgiften till 50 öre och förblev oförändrad fram till den 1 juli 1930.

De utrikes tilläggsavgifterna var under en lång följd av år 25 öre per brev. Den 1 februari 1921 steg de till hela 80 öre för att reduceras till 60 öre den 1 oktober 1922 och till 50 öre den 1 oktober 1925.

Statistik

Expressförsändelser till utlandet tillhör våra mera ovanliga försändelsekategorier. Den svenska statistiken har uppgifter om expressförsändelser från år 1876 och framåt; det sista året då dessa uppgifter presenteras är 1922.

De första åren uppgick antalet försändelser till utlandet till ett hundratal årligen och först år 1894 passerades antalet 1000-gränsen. Sedan dröjde det till 1913 innan 10 000-gränsen passerades men redan 1915 hade 100 000-gränsen passerats. Under första världskriget höll sig siffrorna stadigvarande över denna nivå för att sedan mer än halveras de första åren på 20-talet.

Inrikes expressförsändelser uppgick under statistikens första år till ett par tusen och först år 1897 låg antalet stadigvarande över 10 000. Liksom för de utrikes expressbreven nåddes rekordnoteringar under första världskriget (som mest cirka 440 000).

Innan den fullständiga siffertabellen presenteras ska poängteras att siffrorna omfattar samtliga försändelseslag, alltså även brevkort, trycksaker, paket och postanvisningar. Man kan dock förmoda att antalet brev utgör merparten, i varje fall i beaktande av antalet bevarade försändelser från åren i fråga.

Luftpost

Under 1920-talets första fem år inrättades en del flyglinjer, både inrikes och till utlandet, vilka möjliggjorde snabbare postbefordran. Den första luftpostlinjen var Malmö-Warnemünde-Berlin som fungerade under tiden den 12.8-16.10 1920. Den 15 september tillkom linjen Malmö-Köpenhamn-Hamburg-Bremen-Amsterdam-London. Ungefär samtidigt (den 18 augusti) utkom de särskilda luftpostfrimärkena och en speciell luftpostetikett (den 12 augusti).

Avgifterna för luftpostbefordran till Tyskland och Schweiz uppgick till 20 öre för brev (per 20 gram), 10 öre för brevkort och 50 öre för trycksaker (per 50 gram), vartill kom ordinarie portot. Luftposttilläggen på rutten Malmö-London redovisas på nästa sida.

Luftpostfrimärkena var avsedda för luftposttillägget, varför ett reglementsenligt brev bör vara frankerat med vanliga frimärken för brevportot och luftpostfrimärken för luft-

Antalet expressförsändelser åren 1866–1925

År	Inrikes	Utrikes	År	Inrikes	Utrikes
1876	1 826	104	1900	19 400	1 739
1877	2 106	234	1901	26 033	1 724
1878	2 780	78	1902	30 000[1]	2 084
1879	2 258	234	1903	33 655	1 885
1880	3 042	78	1904	35 315	2 814
1881	4 056	234	1905	36 943	3 658
1882	3 952	260	1906	45 067	3 416
1883	8 241	728	1907	59 379	4 330
1884	7 990	546	1908	59 321	5 212
1885	8 164	702	1909	64 344	4 915
1886	7 537	676	1910	72 828	5 506
1887	11 346	142	1911	68 812	7 686
1888	5 476	912	1912	103 324	9 275
1889	6 122	847	1913	98 183	12 228
1890	6 563	485	1914	92 975	14 979
1891	5 945	797	1915	66 290	141 406
1892	6 362	485	1916	138 990	130 983
1893	7 778	380	1917	270 644	125 496
1894	4 790	1 385	1918	438 716	125 748
1895	5 332	1 983	1919	440 775	154 106
1896	8 806	1 678	1920	415 662	113 220
1897	12 135	528	1921	371 227	57 215
1898	13 681	788	1922	254 809	34 165
1899	16 994	1 530			

[1] *Avrundad siffra – exakt uppgift saknas.*

Försändelser till	Brev och trycksaker	Brevkort
Tyskl, Schweiz	20 öre per 20 gram	10 öre
Ned, Belgien, Frankrike, Spanien, Portugal	40 öre per 20 gram	20 öre
GB, USA och Utom-europa via GB	60 öre per 20 gram	30 öre

post-tillägget. Det var dock inte obligatoriskt med luftpostfrimärken utan ordinarie frimärken accepterades också.

Under de första åren på 1920-talet förekom ytterligare flygpostlinjer under kortare tider. Här kan nämnas Stockholm-Reval 19.7-1.10 1921 (inget flygposttillägg), Porjus-Suorva 16.1–30.4 1923[20] (inget flygposttillägg), Stockholm-Helsingfors 19.6–23.8 1924 (20 öre för brev; 10 öre för brevkort), Malmö-Hamburg–Amsterdam–Rotterdam 1.7–5.10 1924 (40 öre för brev och 20 öre för brevkort till England, Holland, Belgien, Portugal, Japan, Spanien, Nord- och Sydamerika; 20 respektive 10 öre till övriga) samt Stockholm–Warnemünde-Berlin (nattpostflygningar) 18.8–6.10 1924 (inget flygposttillägg).

Slutligen kan nämnas att det under 1925 startades ett antal flygpostlinjer från Malmö och Stockholm. Då infördes enhetliga flygtilllägg: 25 öre för brev och 15 öre för brevkort. De olika linjerna, antalet turer och mängden befordrad post framgår av nedanstående tabeller, hämtade ur SOS Postverket år 1925.

För närmare detaljer om den tidiga svenska luftposten hänvisas den intresserade läsaren till Örjan Lünings redogörelse i boken "Luftpostens historia i Norden" och till Karin Svahns "Tilläggsporton för flygpost 1920–1993".

Mottagningsbevis

Alltifrån frimärkenas införande var det möjligt att begära mottagningsbevis på rekbrev till utlandet. Avgiften för detta var 4 skilling

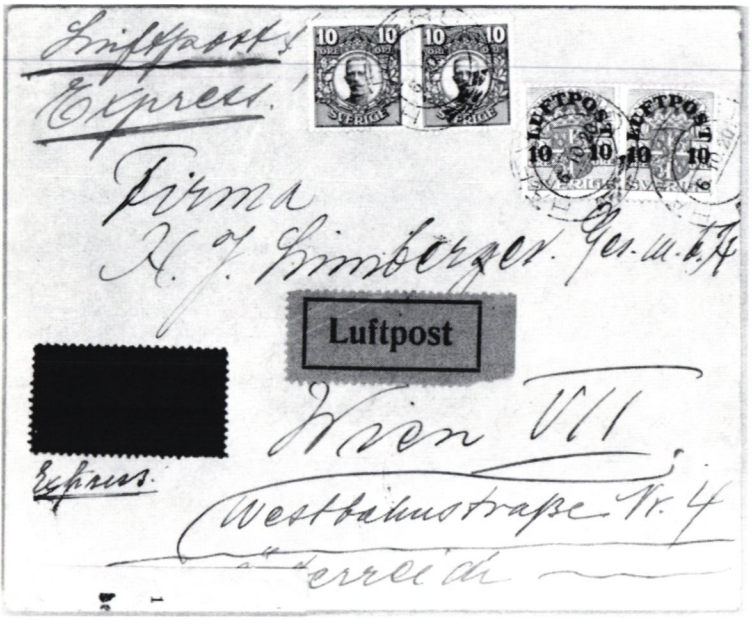

Expressbrev sänt med luftpost i oktober 1920, då den första reguljära linjen Malmö–Warnemünde–Berlin trafikerades. Brevportot var 20 öre, expressavgiften 25 öre och luftpostillägget 20 öre. Det senare har erlagts med luftpostfrimärkena som utkom den 18 augusti.

[20] Flygningarna pågick 18.8 1920-30.4 1923, främst under vintrarna, men det var bara under den angivna tiden som postverket ansvarade för posten.

Luftpostföringen år 1925

Linjer	Tidsperiod varunder trafiken pågått	Vägens ungefärliga längd i km	Antal enkla turer: nöjaktigt utförda	Antal enkla turer: icke utförda inom fastställd tidrymd	Antal enkla turer: inställda eller avbrutna	Postförda kilometer	Postverkets kostnader för luftposttrafiken, kr
Malmö–Hamburg (direkt till Amsterdam)	25/5–30/9	310	200	14	5	66 340	8 358
Stockholm–Helsingfors[1]	6/6–31/8	410	107	20	–	52 070	
Malmö–Berlin	8/9–15/11	500	74	8	38	41 000	750
Malmö–Hamburg (via Essen till Amsterdam)	1/10–30/11	310	82	8	14	27 900	4 750
Stockholm–Danzig	4/7–30/9	600	128	4	20	79 200	482
Stockholm–Warnemünde	15/6–6/8	670	82 turer fullgjorda			54 940	–
Samtliga		2 800	–	–	–	321 450	14 340

Med luftpostlinjerna befordrad post år 1925

	Å linjen: Malmö–Hamburg	Stockholm Helsingfors	Malmö Berlin	Stockholm-Danzig	Stockholm-Warneünde
I riktning från Sverige:					
brevpost	817	309	70	16	66
I riktning till Sverige:					
brevpost	433	88	20	545[2]	70
tidningspost	291	–	20	–	–
paketpost	835	–	–	2	–

[1] *I riktning från Helsingfors började luftpostbefordringen först den 1 juli.*

[2] *Denna kvantitet var jämförelsevis stor, beroende på att för postbefordningen i riktning till Sverige icke upptogs något särskilt luftporto.*

banco, den 1 juli 1858 ändrad till 12 öre. Avgiften erlades kontant.

Det dröjde sedan till den 1 januari 1873, innan det blev möjligt att begära mottagningsbevis på inrikes brev, både rek- och assbrev. Avgiften var liksom tidigare ett enkelt brevporto, dvs 12 öre. Mottagningsbevis för assbrev till utlandet infördes den 1 april 1879 med samma avgift som för övriga försändelseslag.

Det dröjde till den 1 juli 1921, innan avgiften för mottagningsbevis till utlandet blev högre än den för inrikes. Den blev då dubbelt så hög men relationen ändrades något den 1 oktober 1925 då inrikes MB-avgiften blev 15 öre mot 25 för utrikes.

Under lång tid kunde man begära mottagningsbevis endast vid inlämning av försändelsen på en postanstalt. Denna bestämmelse ändrades med början den 1 januari 1899 (enligt beslut på UPU-kongressen i Washington 1897) så att det blev möjligt att begära mottagningsbevis även senare. Avgiften var densamma till den 1 juli 1921 då den höjdes till det dubbla för mottagningsbevis som begärts efter inlämningen.

Reglementariska bestämmelser

Under en följd av år ändrade Världspostföreningen reglerna för frimärkning av försändelser med mottagningsbevis. Till en början erlades avgiften kontant och adresspostanstal-

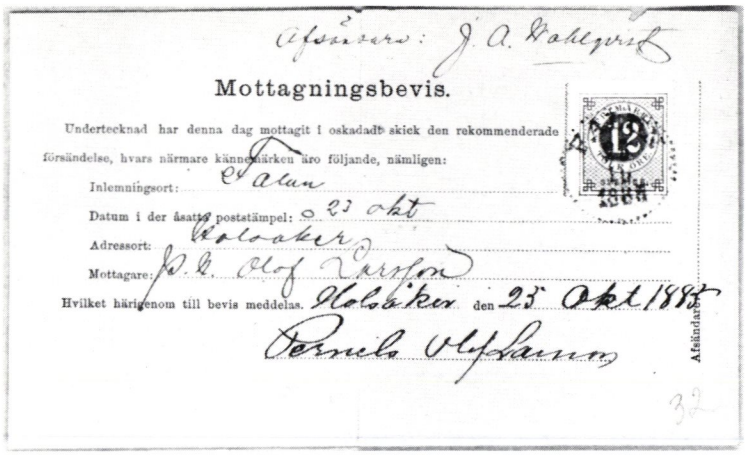

Afsändare: J. A. Wahlgren

Mottagningsbevis.

Undertecknad har denna dag mottagit i oskadadt skick den rekommenderade försändelse, hvars närmare kännemärken äro följande, nämligen:

Inlemningsort: Falun

Datum i der åsatta poststämpel: 23 okt

Adressort: Holsaker

Mottagare: P. K. Olof Larsson

Hvilket härigenom till bevis meddelas. Holsaker den 25 Okt 1885

Pernils Olof Larsson

Afsändare

Det första svenska mottagningsbeviset (blankett nr 38) som utkom 1876. Blanketten hade svensk text på ena sidan och fransk på den andra. Avgiften för mottagningsbevis var som regel ett enkelt brevporto men under år 1885 var avgiften 12 öre, fastän brevportot var 10 öre.

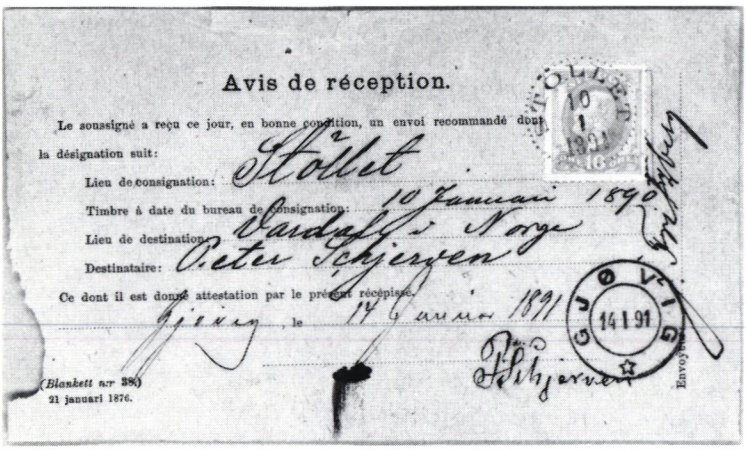

Avis de réception.

Le soussigné a reçu ce jour, en bonne condition, un envoi recommandé dont la désignation suit:

Lieu de consignation: Stöllet

Timbre à date du bureau de consignation: 10 Januari 1890

Lieu de destination: Vardal i Norge

Destinataire: Peter Schjerven

Ce dont il est donné attestation par le présent récépissé.

Gjøvig, le 14 Januar 1891

P. Schjerven

(Blankett nr 38)
21 januari 1876.

Envoyeur

Det första svenska mottagningsbeviset, använt till utlandet 1891, då endast 179 mottagningsbevis utfärdades. Den frankspråkiga sidan av blanketten har använts (svenskt text på andra sidan).

Före 21.1 1876	Avgiften erlades kontant	
	MB utfärdades av adresspostanstalten	
21.1 1876–30.6 1892	Frimärket åsattes blanketten	
	MB utfärdades av inlämningspostanstalten	
1.7 1892–31.12 1898	Frimärket åsattes brevet	
	MB utfärdades av adresspostanstalten	
1.1 1899[21]–30.10 1912	Frimärket åsattes blanketten	
	MB utfärdades av inlämningspostanstalten	
1.11 1912–31.12 1917	Inrikes:	Frimärket sattes på försändelsen
		MB utfärdades av adresspostanstalten
	Utrikes:	Frimärket sattes på blanketten
		MB utfärdades av inlämningspostanstalten
1.1 1918–	Inrikes:	Frimärket sattes på försändelsen
		MB utfärdades av inlämningspostanstalten
	Utrikes:	Frimärket sattes på blanketten
		MB utfärdades av inlämningspostanstalten

[21] *Inrikes först den 1.4 1900.*

ten utfärdade mottagningsbeviset. Ändringen kom då den första MB-blanketten kom ut, dvs den 21 januari 1876. Då bestämdes att avgiften skulle erläggas med frimärke, vilket åsattes blanketten. Bestämmelserna i övrigt redovisas på föregående sida.

Stämplar/handskriftsnoteringar

Frimärket för mottagningsbevisavgiften makulerades vanligen med postanstaltens datumstämpel. Det förekommer emellertid också att makuleringen skedde med en handskriftsnotering, i regel bokstäverna MB eller, på brev till utlandet, AR (Avis de Réception, det franska ordet för mottagningsbevis).

Blanketter

Eftersom mottagningsbevis utfärdades i mycket begränsad omfattning användes endast tre blankettyper under den studerade tidsperioden. Blankett nr 38 användes för både inrikes och utrikes försändelser mellan 1876 och 1886. Detta senare år utkom en särskild internationell blankett, nr 34. År 1900 ersattes nr 38 av nr 328 för inrikes försändelser.

Avgifter för mottagningsbevis

Som tidigare nämnts var avgiften för mottagningsbevis samma som för ett enkelt brevporto. Denna regel gällde dock ej under år 1885, då brevportot var 10 öre men MB-avgiften fortfarande var 12 öre. Dessutom fanns särskilda avgifter för MB till vissa länder före UPU bildades. Det gällde till Preussen från 1864 (18 öre), Ryssland och Finland 1868 (19 öre), Luxemburg och Österrike-Ungern 1869 (18 öre) och Holland 1874 (30 öre).

I övrigt framgår avgifterna för mottagningsbevis av tabellen på sidan 67.

Ett rekbrev med mottagningsbevis till Frankrike från 1894. Detta år utfärdades mottagningsbeviset av mottagningspostanstalten (Bordeaux) och frimärken för mottagningsbeviset har placerats på brevets baksida. Bokstäverna A R i blåkrita betyder "Avis de Recéption".

Blanketter för mottagningsbevis åren 1876–1925

Blankettnr	Officiell beteckning	Första redigeringsdatum
38	Mottagningsbevis/Avis de Réception[22]	21.1 1876
34	Emottagningsbevis/Avis de Réception	Mars 1886
328	Mottagningsbevis	Januari 1900

[22] *Svensk text på ena sidan och fransk på den andra.*

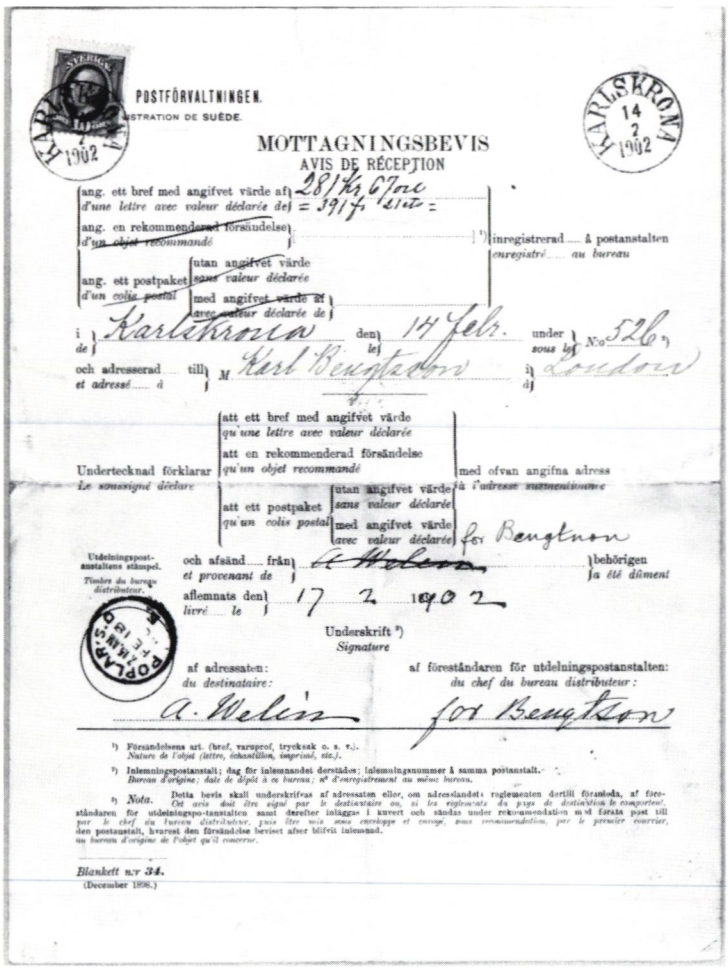

POSTFÖRVALTNINGEN.
...STRATION DE SUÈDE.

KARLSKRONA 14 2 1902

MOTTAGNINGSBEVIS
AVIS DE RÉCEPTION

ang. ett bref med angifvet värde af / d'une lettre avec valeur déclarée de 281 kr 67 öre = 391 fr 21 ct =
ang. en rekommenderad försändelse / d'un objet recommandé
ang. ett postpaket / d'un colis postal: utan angifvet värde / sans valeur déclarée; med angifvet värde af / avec valeur déclarée de
inregistrerad ... å postanstalten / enregistré ... au bureau

i / de Karlskrona den / le 14 febr. under / sous le N:o 526
och adresserad ... till / et adressé ... à M Karl Bengtsson i / à London

Undertecknad förklarar / Le soussigné déclare: att ett bref med angifvet värde / qu'une lettre avec valeur déclarée; att en rekommenderad försändelse / qu'un objet recommandé; att ett postpaket / qu'un colis postal: utan angifvet värde / sans valeur déclarée; med angifvet värde / avec valeur déclarée — med ofvan angifna adress / à l'adresse susmentionnée

Utdelningspostanstaltens stämpel. / Timbre du bureau distributeur.

och afsänd ... från / et provenant de A. Welin behörigen / a été dûment
aflemnats den / livré ... le 17 2 1902

Underskrift [3] / Signature

af adressaten: / du destinataire: A. Welin
af föreståndaren för utdelningspostanstalten: / du chef du bureau distributeur: for Bengtson

[1] Försändelsens art. (bref, varuprof, trycksak o. s. v.). / Nature de l'objet (lettre, échantillon, imprimé, etc.).
[2] Inlemningspostanstalt; dag för inlemnandet derstädes; inlemningsnummer å samma postanstalt. / Bureau d'origine; date de dépôt à ce bureau; n° d'enregistrement au même bureau.
[3] Nota. Detta bevis skall underskrifvas af adressaten eller, om adressandets reglementen dertill förmåda, af föreståndaren för utdelningspostanstalten samt derefter inläggas i kuvert och sändas under rekommendation med första post till den postanstalt, hvarest den försändelse beviset afser blifvit inlemnad. / Cet avis doit être signé par le destinataire ou, si les règlements du pays de destination le comportent, par le chef du bureau distributeur, puis être mis sous enveloppe et envoyé, sous recommandation, par le premier courrier, au bureau d'origine de l'objet qu'il concerne.

Blankett n:r 34.
(December 1898.)

Mottagningsbevis avseende ett assurerat brev till England år 1902. Blanketten är av den andra versionen från 1898 (den första utkom 1886). Avgiften för mottagningsbeviset (10 öre) sattes på blanketten åren 1876–1892 och 1899–1912.

Statistik

I poststatistiken redovisas försändelser med mottagningsbevis, uppdelat på inrikes och utrikes försändelser, från 1875 till och med 1922. Ytterligare indelning saknas; man kan därför inte utläsa antalet rek- respektive assbrev med mottagningsbevis eftersom siffrorna också innefattar antalet postanvisningar, telegrampostanvisningar och paket. Ej heller finns det uppgifter om antalet försändelser till enskilda länder.

Både med hjälp av poststatistiken och med hänsyn till antalet bevarade försändelser kan vi konstatera att försändelser med mottagningsbevis tillhör de mera ovanliga. Under ett antal år skickades det mindre än 100 sådana försändelser till utlandet. Antalen framgår av tabellen på nästa sida.

Registrering

Tjänsten registrering infördes den 1 juli 1855 och innebar att ett vanligt brevs adressat antecknades på brevkartan. Samtidigt upphörde uppspikningen av brevkartorna på postkontoren. Avgiften för registrering var 12 öre, vilket skulle erläggas kontant på postkontoret. Denna tjänst upphörde med utgången av 1872. Registrering kunde endast begäras på inrikes försändelser.

Registrerade brev försågs i regel med en

Avgifter för mottagningsbevis åren 1855–1925

Från	Försändelsetyp	S	DK/N[23]	Övriga länder
1.7 55	Utrikes rek		Brev av 1:a vkl	Brev av 1:a vkl
1.7 58	Utrikes rek		Brev av 1:a vkl	Brev av 1:a vkl[24]
1.1 73	Utr rek; Inr rek/ass	12 öre	Brev av 1:a vkl	Brev av 1:a vkl
1.7 75	Samtliga	12 öre	12 öre	12 öre
1.4 79	Även utr ass	12 öre	12 öre	12 öre
1.1 86	Samtliga	10 öre	10 öre	10 öre
1.4 86	Även utr postanv/paket	10 öre	10 öre	10 öre
1.7 19	Samtliga	15 öre	15 öre	15 öre
1.7 20	Samtliga	20 öre	20 öre	20 öre
1.7 21[25]	Samtliga	20 öre	20 öre	40 öre
1.10 22	Samtliga	15 öre	20 öre	30 öre
1.8 24	Samtliga	15 öre	15 öre	30 öre
1.10 25	Samtliga	15 öre	15 öre	25 öre

[23] *Även Finland från 1.6 1922.*

[24] *18 öre till Preussen (från 1.10 64), Luxemburg och Österrike-Ungern (från 1.4 69); 19 öre till Ryssland/Finland (från 1.7 68); 30 öre till Holland (från 29.5 74).*

[25] *Från de 1.2 1921 blev avgiften för mottagningsbevis som begärts efter det att försändelsen lämnats in höjd till dubbla beloppet för försändelser till Danmark och Norge; den 1.7 1921 dubblerades denna avgift även för inrikes respektive försändelser till övriga utlandet.*

handskriftsnotering "Registreras". I Göteborg och Borås fanns stämplar med denna text med versaler; i Stockholm och Nyköping fanns under denna tid stämplar med texten Registr: med versaler i fyrkantsram.

En annan slags registrering infördes 1875 (nämns för första gången i ett kungl brev, daterat den 12 augusti, återgivet i ett cirkulär, daterat den 16 september). Denna form av registrering innebar att en adressat kunde få

Antal försändelser med mottagningsbevis åren 1875–1922

År	Inrikes	Utrikes	År	Inrikes	Utrikes
1875	6 400	208	1899	9 568	475
1876	5 276	130	1900	14 515	23
1877	3 296	104	1901	16 663	1 785
1878	1 785	234	1902	15 504	396
1879	2 909	78	1903	17 843	344
1880	936	26	1904	17 299	199
1881	910	208	1905	19 779	221
1882	2 470	312	1906	21 329	815
1883	2 418	182	1907	24 610	623
1884	1 118	130	1908	25 172	877
1885	4 446	130	1909	26 092	1 152
1886	3 302	260	1910	31 301	1 572
1887	1 836	95	1911	42 164	594
1888	1 207	104	1912	49 688	544
1889	808	121	1913	40 429	700
1890	949	117	1914	48 330	1 483
1891	777	179	1915	62 750	1 780
1892	724	251	1916	93 310	2 042
1893	3 200	213	1917	337 691	2 807
1894	5 596	169	1918	412 599	1 477
1895	5 715	236	1919	187 961	2 089
1896	4 968	72	1920	163 999	2 420
1897	3 303	150	1921	230 817	2 113
1898	6 966	68	1922	290 756	2 491

sina ankommande värdeförsändelser noterade i en egen bok. Från och med 1899 blev det obligatoriskt att använda postens s k registreringsbok (blankett nr 313). Avgiften för denna registrering var 3 öre per försändelse som erlades kvartalsvis i efterskott. Avgiften var densamma fram till 1 juli 1921, då den höjdes till 5 öre.

Uppräkning

Då en kund lämnade in ett brev under öppen rekommendation på posten fick vederbörande en särskild förteckning över innehållet (som i regel bestod av sedlar). Denna förteckning lackades fast vid inlämningskvittot.

I samband med att vi fick vår första allmänna poststadga (i kraft den 1 januari 1873) infördes tjänsten uppräkning. Den innebar att avsändaren av ett assurerat paket eller brev kunde få ett intyg om vad försändelsen innehöll av den posttjänsteman som tog emot försändelsen. Även detta intyg sattes fast vid det inlämningskvitto som kunden fick.

Tjänstens uppräkning noterades på kuvertets framsida med noteringen "Uppr." eller "Coll.". På tidiga uppräkningsbrev, dvs före 1890-talet, används ibland noteringen

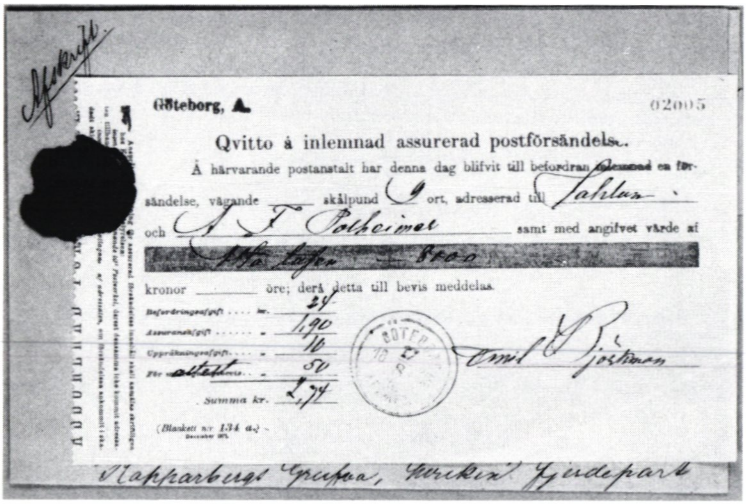
Göteborg, A.

Qvitto å inlemnad assurerad postförsändelse.

Å härvarande postanstalt har denna dag blifvit till befordran ... en försändelse, vägande ... skålpund ... ort, adresserad till ...

och ... samt med angifvet värde af

kronor ... öre; deraf detta till bevis meddelas.

Befordringsafgift

Assuransafgift

Uppräkningsafgift

För

Summa kr.

Ett inlämningskvitto gällande ett assbrev från 1875, på vars innehåll begärts uppräkning (avgift 10 öre) och vidimation av två ark (2 x 25 öre). De vidimerade kopiorna av brevarken har lackats fast vid inlämningsbeviset.

Ett assurerat tjänstebrev från 1901, på vars innehåll begärts uppräkning. Brevet har försetts med den ovanliga stämpeln "Uppräknadt" istället för handskriftsnotering och postjänstemannen har signerat med sina initialer M A.

”Vidi”. Vid samtliga noteringar återfinns posttjänstemannens initialer. Även en enradsstämpel ”Uppräknadt” kom till användning – ett fåtal sådana assbrev finns bevarade från åren 1900–1912.

Avgiften för uppräkning var 10 öre per försändelse åren 1873–1919. Detta år höjdes den till 50 öre, en avgift som förblev oförändrad fram till den 30 juni 1935, då denna tjänst upphörde. Uppräkningsavgiften erlades med

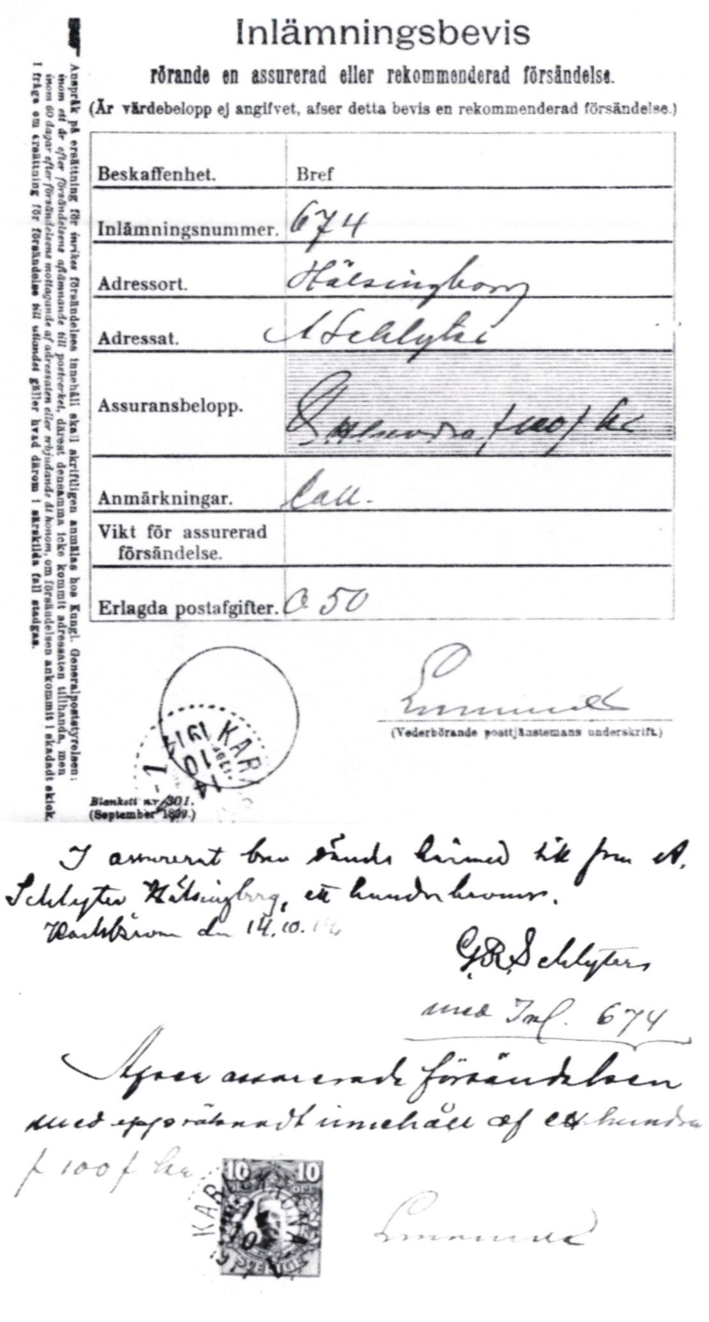

Inlämningsbevis

rörande en assurerad eller rekommenderad försändelse.

(Är värdebelopp ej angifvet, afser detta bevis en rekommenderad försändelse.)

Beskaffenhet.	Bref
Inlämningsnummer.	674
Adressort.	Hälsingborg
Adressat.	A Schlyter
Assuransbelopp.	Ett hundra (100) kr
Anmärkningar.	Call.
Vikt för assurerad försändelse.	
Erlagda postafgifter.	0 50

(Vederbörande posttjänstemans underskrift.)

Blankett n:r 301. (September 1899.)

Uppräkning av innehållet (100 kr) i ett assurerat brev från 1914 med tillhörande inlämningsbevis. Avgiften var 10 öre åren 1873–1919 och erlades med frimärken på uppräkningsdokumentet från den 1 november 1912.

frimärken som sattes på brevet eller adresskortet fram till den 1 november 1912. Under åren 1912–1935 sattes frimärkena istället på själva förteckningen.

Till en början gällde uppräkning endast avgående assförsändelser men senare blev det möjligt att även få ett intyg över innehållet i en ankommen rek- eller assförsändelse. Avgiften var densamma som nämns ovan.

Någon statistik över antalet assförsändelser med uppräkning finns inte i poststatistiken.[26]

Vidimation

Posttjänsten vidimation infördes liksom de föregående den 1 januari 1873. Den innebar att avsändaren av ett rek- eller assbrev kunde få vidimerat en avskrift av det brev som skulle medfölja försändelsen. Själva vidimeringen gjordes av posttjänstemannen på avskriften eller kopian och hade ungefär följande lydelse: "Denna avskrift överensstämmer med innehållet i rekbrev nr xx, som idag avsänts från postkontor Y". Därefter signerade posttjänstemannen med sitt namn och befattning.

Avgiften för vidimation var under hela perioden 1873–1935 oförändrat densamma, dvs 25 öre per vidimerat brevark. Avgiften erlades åren 1873–1909 kontant och tillföll posttjänstemannen, 1910–12 med frimärke

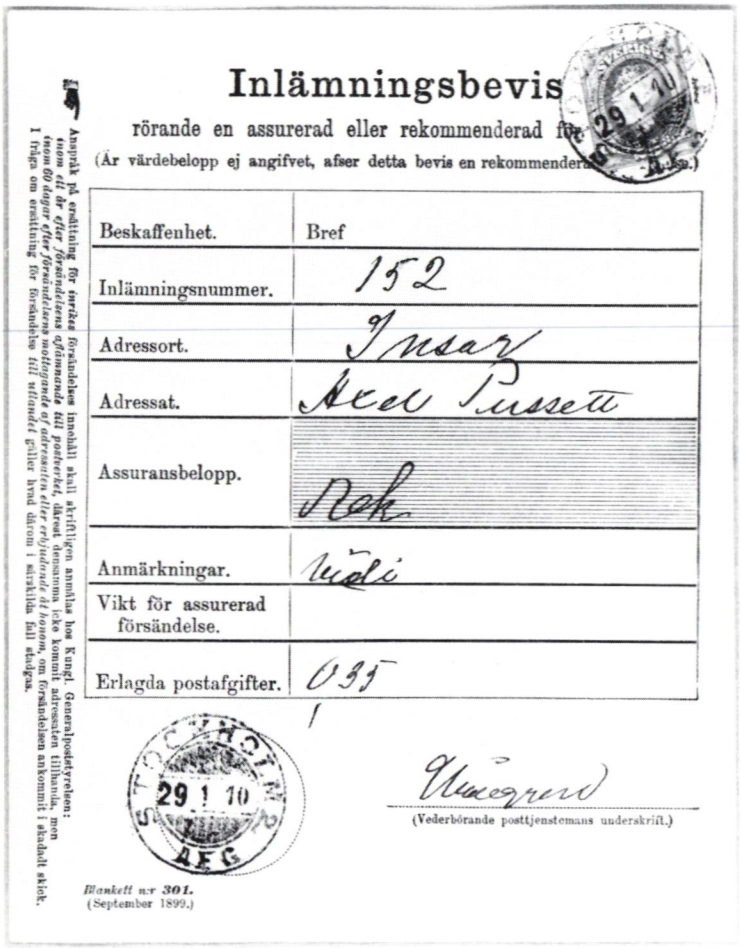

Inlämningsbevis

rörande en assurerad eller rekommenderad för

(Är värdebelopp ej angifvet, afser detta bevis en rekommenderad ...)

Beskaffenhet.	Bref
Inlämningsnummer.	152
Adressort.	Insar
Adressat.	Axel Pussett
Assuransbelopp.	Rek.
Anmärkningar.	Vidi
Vikt för assurerad försändelse.	
Erlagda postafgifter.	035

Anspråk på ersättning för inrikes försändelses innehåll skall skriftligen anmälas hos Kungl. Generalpoststyrelsen: *inom ett år efter försändelsens afämnande till postverket*, därest densamma icke kommit adressaten tillhanda, men *inom 60 dagar efter försändelsens mottagande af adressaten eller erhjudande åt honom*, om försändelsen ankommit i skadadt skick. I fråga om ersättning för försändelse *till utlandet* gäller hvad därom i särskilda fall stadgas.

29 1 10

(Vederbörande posttjenstemans underskrift.)

Blankett n:r 301.
(September 1899.)

Inlämningsbevis för ett rekommenderat vidimerat brev till Ryssland år 1910, då avgiften för vidimation erlades med frimärken på inlämningsbeviset.

[26] Ytterligare information om tjänsten uppräkning ges i min artikel "Bortglömda posttjänster" i Postryttaren 1984.

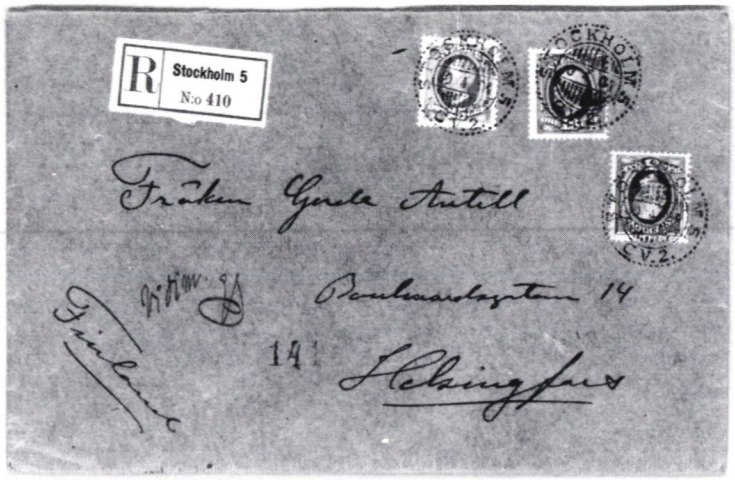

Ett rekbrev till Finland från 1904 på vilket noterats "vidim" och en signatur. Brevet har sannolikt innehållit ett vidimerat brevark. Avgiften för vidimeringen, 25 öre per ark, betalades kontant mellan 1873 och 1910, varför brevet har frankerats som ett vanligt rekbrev (brevporto 20 öre och rekavgift 20 öre).

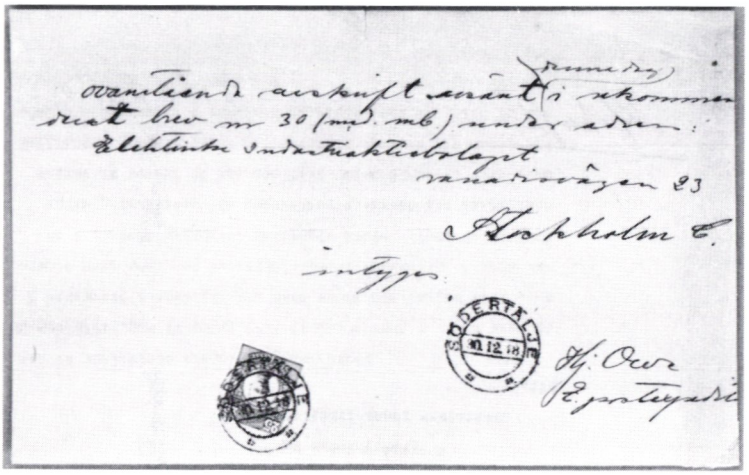

En vidimerad avskrift av innehållet i ett brev sänt som rek med mottagningsbevis år 1918. Avgiften var 25 öre per ark och erlades med frimärken på arket från den 1 november 1912.

på inlämningskvittot (blankett nr 301) och från den 1 november 1912 med frimärke på det vidimerade arket.

Tjänsten vidimation upphörde liksom uppräkning den 30 juni 1935. Inte heller denna tjänst finns noterad i den postala statistiken.

Reklamation

Postverkets reklamationskontor nämns för första gången i ett postcirkulär, daterat den 31.1 1870. Hit skulle insändas alla slag av obeställbara försändelser, sedan de först förvarats på postanstalten under en viss tidrymd. Denna varierade under årens lopp och var olika för olika försändelseslag.

Särskilda blanketter för reklamation infördes år 1880. De har redigeringsdatum 27.9 1880 och infördes enligt beslut vid Pariskongressen 1878. Blankett nr 12[27] var avsedd för reklamation av inrikes brevpostförsändelse, dvs brev, brevkort och trycksaker. Blankett nr 13 skulle användas vid reklamation av rekommenderad eller assurerad brevpostförsändelse och för försändelser med postförskott, både inrikes och till utlandet.

Reklamation kunde också begäras med hjälp av en s k löpsedel, blankett nr 14. Denna hade funnits tidigare men utkom nu i en ny version. Löpsedeln sändes efter försändelsen

[27] Både blankett nr 12 och nr 14 hade funnits i en tidigare version; sannolikt infördes de i samband med att reklamationskontoret öppnades.

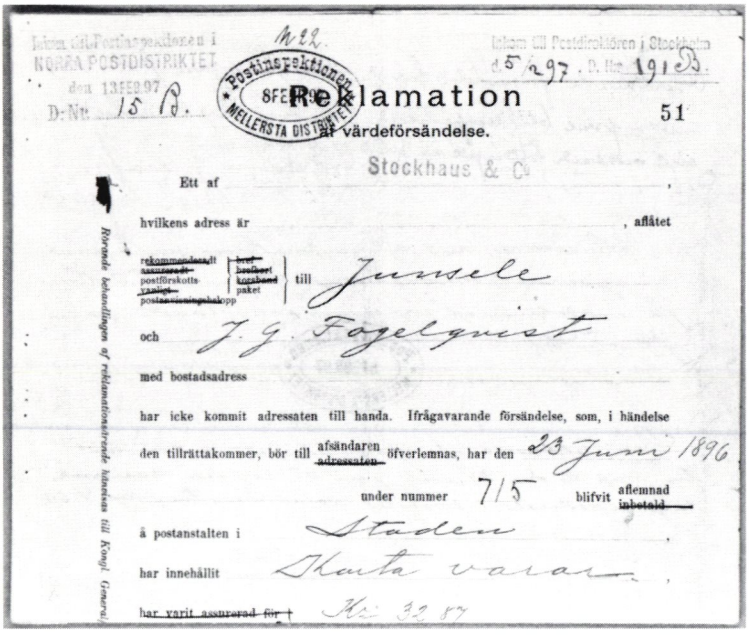

Inkom till Postinspektionen i NORRA POSTDISTRIKTET den 13 FEB 97 D:Nr 15 B.

Postinspektionen 8 FEB 1897 MELLERSTA DISTRIKTET

Inkom till Postdirektören i Stockholm d 5/2 97. D. Nr 191 B.

Reklamation

af värdeförsändelse.

51

Stockhaus & Co

Ett af ,

hvilkens adress är , aflåtet

~~rekommenderadt~~ ~~assurerad~~ postförskotts- ~~vanligt~~ ~~postanvisningsbelopp~~ | ~~bref~~ ~~brefkort~~ ~~korsband~~ paket | till Junsele

och J. G. Fogelqvist

med bostadsadress

har icke kommit adressaten till handa. Ifrågavarande försändelse, som, i händelse den tillrättakommer, bör till afsändaren ~~adressaten~~ öfverlemnas, har den 23 Juni 1896

under nummer 715 blifvit aflemnad ~~inbetald~~

å postanstalten i Staden

har innehållit Skarta varor

~~har varit assurerad för~~ Kr. 32 87

Rörande behandlingen af reklamationsärende hänvisas till Kongl. General

Reklamationsblankett (nr 13), avseende ett postförskottspaket som inte kommit adressaten tillhanda år 1896. Blanketten infördes 1880 och reklamation var avgiftsfri till år 1899 då den kostade 10 öre.

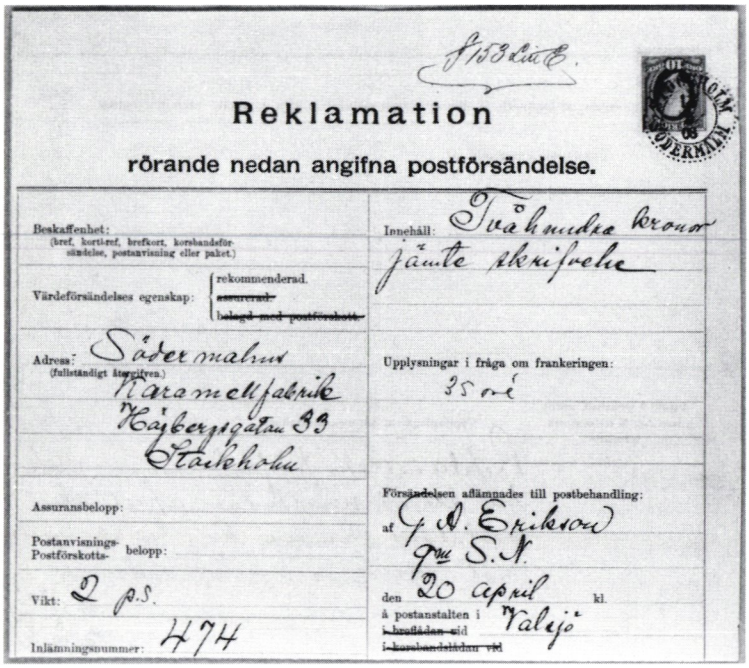

§ 153 Litt E.

Reklamation

rörande nedan angifna postförsändelse.

Beskaffenhet: (bref, kortbref, brefkort, korsbandsförsändelse, postanvisning eller paket.)

Värdeförsändelses egenskap: rekommenderad. ~~assurerad.~~ ~~belagd med postförskott.~~

Adress: Södermalms (fullständigt återgifven.) Karamellfabrik Höjbergsgatan 33 Stockholm

Assuransbelopp:

Postanvisnings- Postförskotts- belopp:

Vikt: 2 p.s.

Inlämningsnummer: 474

Innehåll: Tvåhundra kronor jämte skrifvelse

Upplysningar i fråga om frankeringen: 35 öre

Försändelsen aflämnades till postbehandling: af G. A. Erikson gm S.N.

den 20 april kl.

å postanstalten i ~~i breflådan vid~~ Valsjö ~~i korsbandslådan vid~~

Reklamationsblankett (nr 329) som infördes den 1 januari 1899, använd år 1908, då en reklamation kostade 10 öre.

till den postanstalt dit den karterats och vidare till var och en av postanstalterna där den behandlats. Den återgick därefter till den postanstalt där den inlämnats. Varje kontor noterade på löpsedeln när försändelsen passerat och vart den skickats. Skulle försändelsen trots allt anlänt till adressaten, skulle löpsedeln överlämnas till reklamanten och i annat fall inlämnas till reklamationskontoret.

Löpsedlar fick endast användas inrikes och till Norge, Danmark, Finland och Tyskland. Avgiften för löpsedel uppgick till ett enkelt

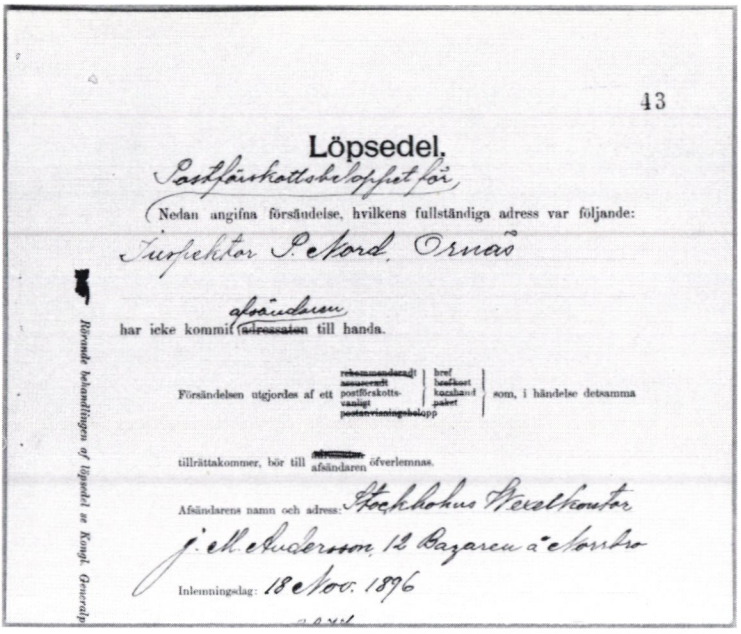

43

Löpsedel.

Postförskottsbeloppet för

Nedan angifna försändelse, hvilkens fullständiga adress var följande:

Inspektor P. Nord, Ornäs

har icke kommit ~~adressaten~~ afsändaren till handa.

Försändelsen utgjordes af ett ~~rekommenderadt~~ ~~assurerad~~ postförskotts- ~~vanligt~~ ~~postanvisningsbelopp~~ | bref ~~brefkort~~ ~~korsband~~ ~~paket~~ | som, i händelse detsamma

tillrättakommer, bör till ~~adressaten~~ afsändaren öfverlemnas.

Afsändarens namn och adress: Stockholms Wexelkontor

J. M. Andersson, 12 Bazaren å Norrbro

Inlemningsdag: 18 Nov. 1896

Rörande behandlingen af löpsedel se Kongl. Generalp

Denna version av löpsedel (blankett nr 14) infördes den 1 november 1880. Blanketten är använd 1896.

brevporto. Löpsedlarna avskaffades med utgången av år 1898.

Reklamationer var avgiftsfria fram till den 1 januari 1899[28], då en avgift på 10 öre infördes. Avgiften utgick dock inte för tjänsteförsändelser eller för sådana försändelser, på vilka det hade begärts mottagningsbevis. Om postverket varit vållande till en försändelses försening återbetalades reklamationsavgiften.

Statistik

Antalet reklamerade försändelser under åren 1871–1925 framgår av nedanstående tabell. Uppgifterna lämnas dock endast som genomsnitt för respektive 5-årsperiod före år 1921.

Lösenbestämmelser

Historik

Före år 1871 kunde inrikes brev sändas både frankerade och ofrankerade för samma porto. Ett ofrankerat brev fick sedan lösas av mottagaren. Det var också tillåtet att betala brev kontant på ett postkontor utan att brevet

Blanketter för reklamation åren 1880–1925

Blankettnr	Officiell beteckning	Första redigeringsdatum
12	Reklamation af inrikes brefpostförsändelse	27 september 1880
13	Reklamation af värdeförsändelse	27 september 1880
14	Lösedel	27 september 1880
46a	Reklamation af vanlig brefpostförsändelse till utlandet	1899
46b	Reklamation af rekommenderad eller assurerad brefpostförsändelse till utlandet	1899
329	Reklamation rörande postförsändelse	1899

[28] Reklamationsavgift för inrikes försändelser infördes den 1 oktober samma år.

Reklamerade försändelser åren 1871–1925

Årligen	Reklamerade försändelser	Försändelser, vilka tillrättaskaffats eller vilkas behöriga framkomst påvisats			
		Genom postanstalterna	Genom vederbörande avdelningar inom generalpoststyrelsen	Summa	I procent av reklamerade
1871–1875	1 050	[1]	338	338	32,2
1876–1880	775	[1]	432	432	55,7
1881–1885	1 202	[1]	776	776	64,6
1886–1890	1 376	[1]	833	833	60,5
1891–1895	1 900	[1]	1 255	1 255	66,1
1896–1900	3 093	[1]	2 078	2 078	67,2
1901–1905	5 645	[1]	3 968	3 968	70,3
1906–1910	8 134	[1]	6 272	6 272	77,1
1911–1915	20 738	2 444	15 411	17 855	86,1
1916–1920	59 470	6 243	44 815	51 058	85,9
1921–1925	27 462	4 615	19 191	23 807	86,7
1921	34 150	5 298	23 510	28 808	84,4
1922	27 195	4 677	18 901	23 578	86,7
1923	26 664	3 994	19 221	23 215	87,1
1924	26 253	4 885	18 284	23 169	88,3
1925	23 243	4 222	16 238	20 460	88,0

Källa: Postverket 1925.

behövde frankeras fram till den 1 januari 1866.

Även brev till utlandet fick skickas både frankerade och ofrankerade, även om det fanns länder till vilka frankeringstvång gällde; år 1855 gällde sådant t ex till Norge, Island, Färöarna, Spanien och Portugal (till fransk-spanska gränsen).

Den 30 oktober 1862 utkom ett större supplement till den utrikes portotaxan från 1858. I detta angavs för första gången att ett ofrankerat brev måste lösas med ett belopp som var större än portot för ett frankerat brev. Det gällde brev till Malta via Preussen och Österrike, vilka fick 5 öre högre porto per ett halvt lod om brevet icke var frankerat.

Från och med 1864 års utrikes portotaxa infördes ytterligare exempel på att ofrankerade brev fick lösas med större belopp än de frankerade. Denna utveckling fortsatte och strax innan Världspostföreningens bildande 1874 var det regel snarare än undantag att portot för ofrankerade brev var högre än för de frankerade.

Den 1 juli 1875, då det första UPU-fördraget trädde i kraft, infördes enhetliga regler för lösenbeläggning av brev. Ofrankerade brev skulle lösenbeläggas med det dubbla brevportot; delvis frankerade brev skulle lösenbeläggas med dubbelt felande belopp. I det senare fallet skulle det avsändande postverket med svarta siffror sätta ut värdet av de anbragta frimärkena i francs och centimes. Frimärken som var ogiltiga i avgångslandet skulle markeras med siffran "0", något som kom att kallas nollning i Sverige. Alla ofrankerade eller otillräckligt frankerade brev skulle dessutom förses med stämpeln "T" (Taxe à payer på franska vilket översattes med tillskottsporto på svenska).

Lösenbestämmelserna som infördes av Världspostföreningens första kongress kom att gälla under alla de år som studerats i detta arbete; däremot var det inhemska lösenbe-

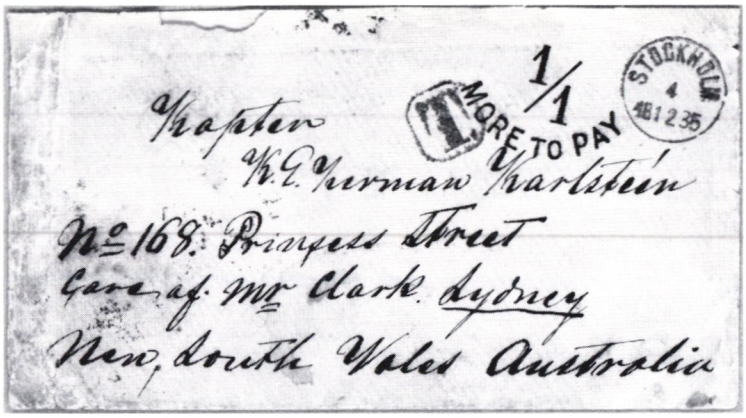

Ofrankerat brev till Australien år 1885, då ett frankerat brev kostade 56 öre i porto och ett ofrankerat 90 öre eller 1 shilling. Brevet har försetts med svensk T-stämpel av samma typ som infördes 1875.

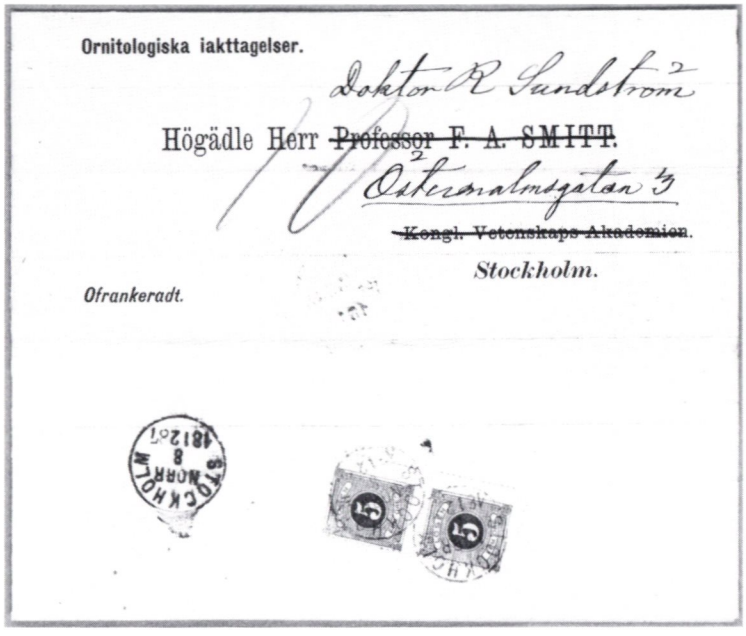

Inrikes brev med lösenfrimärken från 1887. Mottagaren har kommit överens med posten att betala portot i efterhand, varför lösenbeloppet blev 10 öre istället för 20, som annars blivit fallet.

läggningssystemet annorlunda under åren 1871–1898.

I Sverige var under åren fram till 1871 portot för ett ofrankerat brev detsamma som för ett frankerat. Den 13 juli 1871 infördes nya regler: hädanefter skulle ofrankerade brev vidarebefordras bara om de inte kunde återställas till avsändaren och endast ofullständigt frankerade brev befordrades direkt. I båda fallen upptogs en så kallad aviseringsavgift på 6 öre, vartill kom avgift motsvarande det felande portot. Ett ankommet lösenbelagt brev aviserades adressaten på en särskild blankett (nr 171).

Systemet med aviseringsavgift kom att behållas för inrikes försändelser fram till den 1 januari 1899. Därefter lösenbelades inrikes brev efter samma princip som de utrikes, det vill säga med dubbelt felande belopp.

Som tidigare nämnts utgick ingen aviseringsavgift för tjänsteförsändelser, ej heller för ofrankerade brev som mottagaren hade avta-

lat med postverket att lösa ut eller för otillräckligt frankerade expressbrev. Även efter 1899 lösenbelades sådana försändelser med felande belopp.

Stämplar/handskriftsnoteringar

Lösenstämplar användes i Sverige under åren 1843–1874. Det fanns dels stämplar på inrikes försändelser från bl a Uddevalla, Stockholm, Norrköping och Västerås, dels stämplar som användes på ofrankerade brev från utlandet[29].

Från UPU:s bildande användes en stämpel med formen av ett T. Denna stämpel fick olika utformning i olika länder; i Sverige hade den hela tiden 1875–1925 formen av ett T med åttakantig ram.

Lösenstämplar kom också till användning vid de större postanstalterna under åren 1892–1911. Under denna period förekommer också handskriftsnoteringar av typen "Lösen 10 öre".

Lösenstämplar började användas i Stockholm från den 1 januari 1892. Efterhand användes lösenstämplar även i Göteborg och Malmö samt ett antal städer såsom Falkenberg, Jönköping, Karlstad, Skara och Örebro.

Lösenfrimärken

Under åren före 1874 betalades i regel lösenbelopp kontant. Undantagsvis förekommer dock att frimärken använts och makulerats på brevet ifråga. Det första vittnesbördet om detta är från 1861, då ett ofrankerat brev från Lübeck blev frimärkt i Haparanda med vapenfrimärken för det felande beloppet, 45 öre. Sådana lösenbrev förekommer dock i mycket begränsad omfattning under denna tidsperiod.

Före 1874 användes alltså vanliga frimärken sporadiskt som lösenfrimärken. Den 1 januari 1874 utkom särskilda lösenfrimärken vilka skulle användas vid lösenbeläggningen. Det mottagande postkontoret skulle sätta lösenfrimärken för det aktuella lösenbeloppet på baksidan av brevet, varefter försändelsen skulle aviseras på en särskild blankett. Avgift för denna avisering var som nämnts 6 öre, vilket belopp erlades av mottagaren (utöver felande belopp).

Lösenfrimärkena makulerades vid utlämnandet mot kontant betalning av lösenbeloppet. Makuleringen skedde både med datumstämpel och med anilinpenna, i regel i form av ett kryss.

Användningen av lösenfrimärken upphörde redan med utgången av år 1891. Därefter försågs breven med lösenstämplar eller lösennoteringar i blåkrita och lösenbeloppen erlades kontant.. Från den 1 juli 1911 användes vanliga frimärken som lösenfrimärken. De anbringades i regel på försändelsens framsida och makulerades med postkontorets datumstämpel. Även anilinmakuleringar förekommer, speciellt av lantbrevbärare, liksom namnstämplar. Andra stämplar som sporadiskt använts för makulering är den ovannämnda ovala lösenstämpeln (se bild). Även datumlösa enradiga stämplar förekommer, speciellt vid några Stockholmskontor.

Lösenetiketter

Den 1 juli 1911 infördes gröna, gummerade lösenetiketter (blankett nr 152) istället för lösenstämplar. Dessa etiketter utkom i flera olika varianter fram till 1925[30]. De första etikettyperna från 1910-talet har inga valörsiffror utan posttjänstemannen fyllde själv i lösenbeloppet på därför avsedd plats. Från år 1925 infördes förtryckta lösenbelopp. Liksom tidigare aviserades lösenförsändelser på blankett nr 171, men den tidigare nämnda aviseringsavgiften avskaffades med utgången av 1898.

---

[29] I Sverige-Katalogen 1985–86 finns en detaljerad genomgång av kända lösenstämplar.

[30] Dessa etikettvarianter redovisas i Facit Postal 1993 sid 56–57.

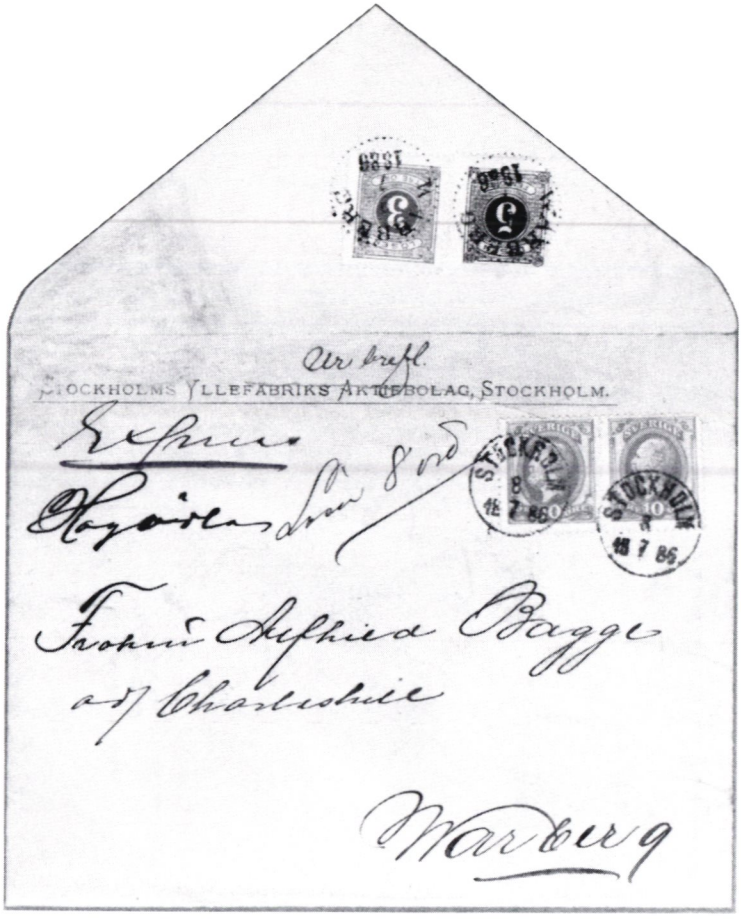

Inrikes expressbrev som lagts på en brevlåda i Stockholm år 1886 med 8 öre i felande porto. Någon aviseringsavgift behövde inte erläggas för expressbrev och lösenbelopp för tilläggtjänster utgick med felande belopp.

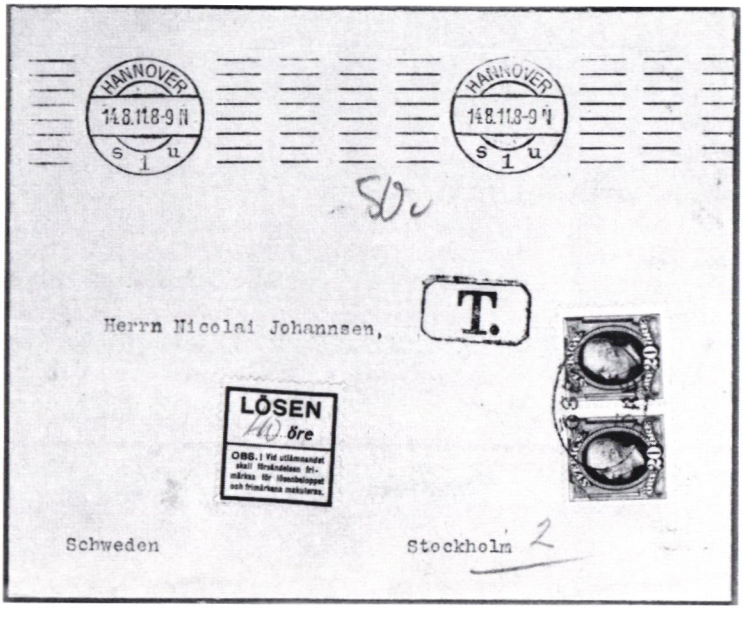

Ofrankerat brev från Tyskland år 1911. Brevet har försetts med tysk T-stämpel och uppgift om felande belopp, 50 centimes (= 40 öre). I Sverige har lösen erlagts med ett par av 20 öre Oscar vilka makulerats med den ovala lösenstämpeln på Stockholm 2.

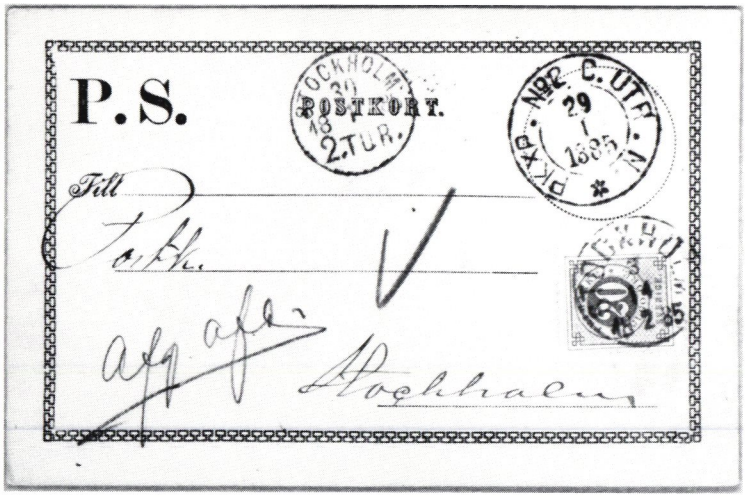

Ett eftertaxeringskort utfärdat på postkupé nr 2 (södra stambanan) år 1885. Eftertaxeringen avsåg ett assurerat brev till Tyskland som vägt 16 gram (gränsen gick vid 15) och därför eftertaxerat med 20 öre.

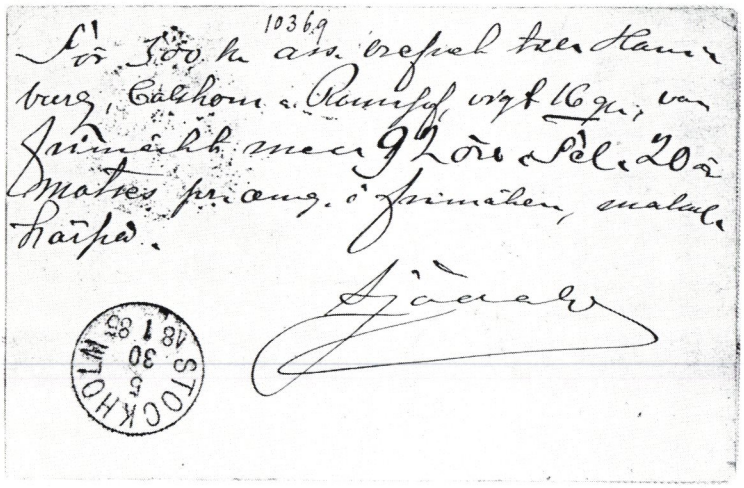

Baksida av ovanstående PS-kort, använt vid eftertaxering år 1885.

Eftertaxering

En variant av lösenbeläggning av vissa brevförsändelser (rek-, ass- och postförskottsbrev) var den s k eftertaxeringen. Den innebar att inlämningspostanstalten debiterades felande porto istället för mottagaren.

Debiteringen gjordes ofta av utväxlingspostanstalterna genom att ett PS-kort sändes till inlämningspostanstalten och på detta kort makulerades frimärken för det saknade beloppet.

Eftertaxeringskort är kända från 1870-talet i form av PS-kort med handskrivna noteringar på baksidan. Under andra hälften av 1880-talet användes också PS-kort med tryckta baksidor (bl a från Södra postdistriktet). År 1894 infördes en särskild blankett för ändamålet (blankett nr 105).

Källor

Aktuellt om posthistoria. Nr 1–3. Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation. Lund 1986–1991.

J Billgren–T Bjäringer–L H Stone: Swedish Letter Rates to Foreign Destinations 1855–1895. Trelleborg 1986.

A Döss & E G Lannge: Postboken. 2 uppl 1911 med uppgifter till 1.1 1911 och 3 uppl 1915 med kompletteringar till ca 1920. Stockholm 1911 och 1915.

Expeditionsreglementen till de internationella postfördragen 1874–1924.

B J Geijer: Sammandrag af gällande postförfattningar och postsparbanksförordningar alfabetiskt ordnadt. 3 uppl Malmö 1890

E Grape: Anteckningar till allmänna poststadgan. Stockholm 1929

E Grape: Expeditionsföreskrifter vid postverket. Stockholm 1952

M Gustafsson: Tjänstefrimärken i stort format 1874–1910. Filatelihandboken A:2. Sveriges Filatelist-Förbund 1991

P Jaccottey et M Mabyre: Carte générale des services maritimes postaux étrangers. Paris 1892

Kungl Generalpoststyrelsens cirkulär. Stockholm 1855–1925

Ö Lüning: Luftpostens historia i Norden, Sveriges Filatelist-Förbund, Specialhandbok nr 10. Stockholm 1975

S Nilebrant: Svenska brev. Förfilateli från 1600-talet till 1855. Stockholm 1974

Y Nylander: Posttaxor under 300 år. Svenskt postväsen. Stockholm 1924

POST-HANDBOK för Korrespondenter m fl, sammanfattad af en Posttjensteman. Stockholm 1858

Postryttaren årgång 1984 och 1989

Postverket. Berättelse om postverkets förvaltning åren 1864–1910

Postverket. Sveriges officiella statistik åren 1911–1925

Sverige-Katalogen åren 1984/85, 1985/86, 1986/87, 1987/88 och 1988/89 utg av Sveriges Filatelist-Förbund. Trelleborg 1984–1988

J A Thurgren: Stadgar rörande postväsendet i Sverige. Stockholm 1858

T Rönström: Svensk verldspostkarta jemte förteckning öfver postångbåtslinierna. Stockholm 1880

Utrikes portotaxor 1855, 1858, 1864, 1865, 1867, 1869, 1872, 1874, 1875, 1877, 1880, 1883 och 1888